

Kalendarium Historii Jawora

Kalendarium, które Państwu przedstawiam jest próbą syntezy współczesnego stanu wiedzy o historii Jawora. Zawarłem w nim zarówno zdarzenia, których wiarygodność potwierdziły współczesne badania jak i krytyczną analizę teorii czy wręcz legend, które przez stulecia traktowano jako historyczny kanon. Oczywiście nie można traktować mojej pracy jako zbioru skończonego. Nasza wiedza o historii miasta jest w konkretnych sprawach znacznie szersza. Dzieje Jawora starałem się pokazać przez spektrum całej społeczności oraz tych indywidualnych przypadków, które obrazowały szersze procesy związane z jej rozwojem.

Piotr Pacak

***

807 - według Javoriensia Memorabilia **Joachima Profe** do Jawora (zapisanego jako Jawr) miał przybyć siostrzeniec **Karola Wielkiego – Roland** (bohater „Pieśni o Rolandzie”). W imieniu cesarza nakazał jaworskim mieszczanom porzucić pogańską, fałszywą wiarę oraz obalił i wrzucił do rzeki posąg pogańskiego boga „Jupitera”, stojący w miejscu późniejszego kościoła św. Marcina (po raz pierwszy poświęcając to miejsce Chrystusowi). Jest to oczywiście legenda (jej tekst podaje min. **Scho-naich**), nie mająca absolutnie nic wspólnego z realną historią.

1008 - armia cesarza **Henryka II** w drodze spod Krosna do Niemczy przechodzi przez Jarinę w kraju Ślężan i Dziadoszan - wg. kroniki biskupa merseburskiego **Thietmara (Fischer)** uznał, że owa Jarina jest kronikarskim zniekształceniem Jawora, najnowsze badania nie potwierdzają tej teorii i negują związek informacji **Thietmara** z Jaworem). **Georg Schonaich**, który podtrzymuje wiarygodność tej wzmianki, przesuwa datę owego zdarzenia na rok 1010.

1085 - rozszerza się zabudowa Jawora w kierunku Góry (obecna ulica Żeromskiego) oraz Gaju (ulica Chrobrego) - według kroniki **Fischera** (przekaz, używa nazw co najmniej XIII wiecznych). Badania archeologiczne potwierdzają w tym miejscu osadnictwo wczesnośredniowieczne. Nie ma jednak żadnych dowodów na istnienie w tym miejscu większej osady. Ówczesny Jawor, jeśli już egzystował pod tą nazwą z pewnością znajdował się w miejscu dzisiejszego Starego Jawora (obszar ulicy Starojaworskiej).

1133 - Jawor zostaje otoczony palisadą – według kroniki **Roniusza (Annales Jaurani Godofredusa (Gotfryda?) Rhoniusa)**, informację tą powtórzył w rozszerzonej wersji **Fischer**. Brak jakiegokolwiek potwierdzenia tej wiadomości przez badania archeologiczne. Nie posiadamy także żadnych wiarygodnych źródeł pisanych, potwierdzających istnienie Jawora w tym miejscu i czasie. Wiadomość ta nie może mieć też żadnego związku ze Starym Jaworem, gdyż na obszarze Śląska nie praktykowano wówczas budowy ufortyfikowanych osiedli typu wiejskiego. Jest to prawdopodobnie przeniesienie w czasie wydarzenia związanego z pierwszymi latami istnienia lokowanego miasta.

1153 - budowa drewnianej strażnicy w miejscu przyszłej wieży strzegomskiej¹ - wg. **Fischera**, powtarza to także **Schonaich** (fantazja autora, brak potwierdzenia w dokumentach czy badaniach archeologicznych). Informację tą moglibyśmy uznać tylko wraz z przyjęciem założenia, że w owym czasie Jawor istniał już jako miasto na całym obszarze zajmowanym w średniowieczu, na co nie ma jakichkolwiek dowodów. Gród z XII-XIII wieku przedstawiony przez **Jana Rybotyckiego** w „*Jawor od zarania dziejów do roku 1263*”, Jawor 1984 r, s. 33 jest teorią nie popartą moim zdaniem żadnymi dowodami – przede wszystkim archeologicznymi (w XII w. byłoby to jedno z największych osiedli tego typu w ówczesnej Polsce). W każdym innym wypadku budowa samodzielnej strażnicy w tym miejscu nie miałyby żadnego sensu.

1192 - Jawor wraz z Zawonią wchodzi w skład osobistego majątku księżnej **Jadwigi**, żony **Henryka Brodatego** (informacja z kroniki **Fischera**, wymaga poważniejszej kwerendy w dokumentach, prawdopodobnie dotyczy osady znanej później jako Stary Jawor).

1199 – według **Fischera** rozpoczęła się budowa wieży strzegomskiej (wymysł kronikarza, dotyczy obiektu pochodzącego z całą pewnością co najmniej z drugiej połowy XIII wieku).

¹ Chodzi tutaj o obiekt zwany nieprawidłowo **basztą strzegomską**. Tych dwóch nazw (wieża – baszta) nie należy mylić. Baszta to obiekt otwarty od tyłu i stanowiący integralną część murów obronnych, zaś wieża jest ze wszystkich stron zamknięta i może (aczkolwiek nie musi) występować samodzielnie.

1203 - według roczników **Roniusza** Jawor zostaje kompletnie zniszczony w czasie wielkiego pożaru. **G. Schonaich** jako źródło podaje w tym przypadku także „...jedną ze starych jaworskich kronik rodzinnych”. Być może pożar zniszczył wówczas Stary Jawor. O tym pożarze piszą również **Zimmermann** i **Saurma**.

1224 - rycerz **Radosław z Bolesławca** (wg. **Schonaicha** - **Radislaus de Boleslawiz**, przez innych nowożytnych historyków niemieckich zapisywany najczęściej jako **Radoslaus von Bunzlau**) rozpoczyna budowę jaworskiego zamku (pośrednio potwierdzone przez badania archeologiczne²). Jako burgrabia jaworski występuje on w dwóch dokumentach z kancelarii **Henryka Brodatego**. Kwestią sporną jest rzekome pełnienie przez **Radosława** urzędu kasztelana. Za fakt uznają to min. **Jan Rybotycki**, **Heinrich Saurma** i **Tadeusz Silnicki**. Istnienie jaworskiej kasztelanii negują **Romuald Piwko** i **Jerzy Romanow**. **G. Schonaich** przypisuje przedlokacyjny Jawor kasztelanii w Świnach. Jawor nie figuruje też w spisie kasztelanii z bulli papieża **Innocentego IV** z 1245 roku (która z kolei nie wymienia także kilku kasztelanii z całą pewnością istniejących).

1241 - według **J. Rybotyckiego** około 20 czerwca Jawor został spalony przez Mongołów wracających na Węgry po bitwie pod Legnicą. W trakcie badań archeologicznych na terenie zamku w warstwie odpowiadającej czasom najazdu mongolskiego znaleziono spaloną belkę. Poza tym nie trafiono na żadne ślady gwałtownego zniszczenia zabudowy przez ogień, co w zasadzie wyklucza sugerowany przez **J. Rybotyckiego** przebieg wydarzeń. Bez badań archeologicznych trudno też wyrokować o ewentualnym związku tej teorii ze Starym Jaworem.

1242 - 28 kwietnia proboszcz **Bartłomiej** odprawia mszę żałobną z okazji pierwszej rocznicy bitwy pod Legnicą. W kronice **Fischera** wymieniony jest pod tą datą proboszcz **Bartholomäus Lenzkh** (**Łęcz?**). Wiarygodność tej informacji uznają min. **Heuber** oraz **Schonaich**. 18 października w dokumencie z kancelarii księcia **Bolesława Rogatki** występuje jaworski proboszcz **Walenty**. Według piśmowni oryginału był to **Valentinus**. Prawdopodobnie chodzi o imię funkcjonujące w polszczyźnie jako **Walentyn**, a nie **Walenty** (w łacińskiej transkrypcji **Valentius**). Nie możemy jak dotąd jednoznacznie rozstrzygnąć, czy probostwo ks **Walentego** (**Walentyna?**) odnosi się do Jawora istniejącego na obszarze późniejszego Starego Miasta czy też do Starego Jawora. Jak dotąd nie posiadamy żadnych dowodów na istnienie miasta na prawie polskim w 1 połowie XIII wieku (choć trzeba pamiętać, że poza zamkiem nie prowadzono kompleksowych badań archeologicznych, które mogłyby to jednoznacznie potwierdzić lub wykluczyć). Z drugiej strony nie mamy żadnych śladów istnienia w owym czasie kościoła w obecnym Starym Jaworze (czego też nie możemy do końca odrzucić ze względu na brak badań także na tym obszarze). Według **Karola Maleczyńskiego** najprawdopodobniej w tym roku nastąpiła lokacja Jawora na prawie niemieckim.

1244 - według kroniki **Nasona** książę **Henryk III Biały** (jeden trzech synów **Henryka Pobożnego**, późniejszy książę wrocławski) obiera sobie Jawor za stałą siedzibę. Data ta może łączyć się z potwierdzoną w tym okresie przez badania archeologiczne rozbudową zamku.

1248 - proboszczem Jawora zostaje ks. **Henryk (Henricus) de Baruth** z Budziszyna. Według **M. Szkiłądzia** ks. **Walenty** był proboszczem Jawora w latach 1242-44. Być może ks. **Baruth** objął swój urząd 4 lata wcześniej, albo od 1244 do 1248 r. Jawor miał innego proboszcza, o którym nie zachowała się żadna wzmianka.

1249 - kolejnym proboszczem zostaje ks. **Mateusz Drachwicz (Drachwitz?)** z Krakowa. Swoją posługę pełni do 1270 roku (proboszcza **Drachwicza** nie ma w spisie **Halbsgutha**).

1262 - prawdopodobna data utworzenia dekanatu jaworskiego. Według **J. Rybotyckiego** pierwszym dziekanem był ks. **Drachwicz**.

1263 - wybucha epidemia dżumy - według **Fischera** - umiera 1113 osób (wysokość strat z pewnością znacznie zawyżona). Hipotetyczna data przybycia pierwszej grupy osadników z Frankonii.

1270 - urząd proboszcza obejmuje ks. **Riepert (Rupert?)**. **Halbsguth** wymienia ks. **Rieperta** w 1271 r.

1272 - następnym plebanem zostaje ks. **Berthold**.

1274 - najstarszy syn księcia **Bolesława Rogatki**, **Henryk** zwany **Grubym** otrzymuje własne księstwo ze stolicą w Jaworze.

---

² Badania prowadzone przez **R. Piwkę** i **J. Romanowa** wskazują na istnienie założenia otoczonego wałem drewniano-ziemnym z usytuowaną w południowo-wschodniej części majdanu, zbudowaną na planie prostokąta kamiennie-drewnianą wieżą mieszkalną. Rozmiary obiektu pozwalają określić go jako niewielki zameczek wieżowy, strzegący ważnego brodu Wielkiej Drogi Praskiej na Nysie Szalonej. Na obszarze Wzgórza Zamkowego nie znaleziono żadnych śladów starszych umocnień (odkryto tylko ślady osadnictwa kultury łużyckiej z okresu halsztackiego – V w. p.n.e.), co wyklucza wszelkie spekulacje na temat istnienia opisywanego min. przez **J. Rybotyckiego** grodu jaworskiego w VII-XII w. Zdaniem **J. Rybotyckiego** zakres prac **Piwki** i **Romanowa** nie upoważnia do daleko idących wniosków tak na temat historii zamku jak i reszty Starego Miasta.

1275 - książę **Henryk Gruby** oddaje **Adelajdzie**, żonie po lokatorze Jawora **Hermanie**, 5 łąnów ziemi (była to część 50 tzw. wielkich łąnów na których lokowano miasto, obecnie teren między ulicą Wrocławską i ulicą Piłsudskiego) - jest to pierwszy dokument potwierdzający istnienie już lokowanego³ miasta (nazwa zapisana jako lawor. Nazwę miasta zapisywano też jako Jawr, lavior, Javr, Javor, Jauvor, Java, Jaur, Jaura, Jawer, Jawor. Do połowy XVIII wieku pisano najczęściej Jawor. Później przyjęła się zniemczona forma Jauer). Po raz pierwszy mamy w tym dokumencie także wymienionych z imienia mieszczan jaworskich: **Fryderyka**, **Hardrada** z synem **Heinclo (Hynczko?)** oraz **Konrada Altsezna (Altrezyna?)**.

1278 - po śmierci **Bolesława Rogatki** książę **Henryk Gruby** oddaje dzielnicę jaworską swoim młodszym braciom **Bolkowi** i **Bernardowi**. Pierwsza wzmianka o wójcie jaworskim. Był to urzędnik (advocatus) prezentujący wobec mieszczan władzę księcia. Administrował miastem i sprawował władzę sądowniczą. Z tego roku pochodzi pierwsza, poświadczona przez dokumenty, transakcja handlowa mieszczan jaworskich.

1279 - prawdopodobna data rozpoczęcia budowy kościoła pw. św. Marcina

1280 - książę **Bołko** (zwany **Walecznym**) zostaje pierwszym władcą księstwa jaworskiego. **Bernard Skoczek** przenosi się do Lwówka. Książę legnicki **Henryk V Gruby** zatwierdza sprzedaż dziedzicznego wójtostwa w Legnicy jaworskim mieszczanom **Fryderykowi** i **Hellenboldowi**.

1282 - 21 października książę **Bołko I** nadaje Jaworowi wójtostwo dziedziczne oraz zezwala na budowę rzeźni (wg. Kroniki **Tilgnera**).

1286 - według przekazu **Fischera** rozpoczyna się budowa kamiennych murów obronnych połączona z kompleksową przebudową zamku.

1289 - nowym proboszczem Jawora zostaje ks. **Mikołaj (Nicolaus)**. Występuje w dokumentach do roku 1304.

1291 - księstwo jaworskie zostaje połączone z dzielnicą świdnicką (powstała z ziem oderwanych przez ks. **Bołka I** od dzielnicy wrocławskiej). Jawor staje się odtąd jedną z dwóch stolic nowego księstwa świdnicko - jaworskiego.

1292 - Jawor otrzymuje przywilej sądu dziedzicznego. Wybrukowanie placu targowego przed kościołem Św. Barbary. Pierwsza wiadomość o jaworskich jatkach. Po raz pierwszy występuje w dokumentach pisarz miejski **Jesco (Jeszko, Joszka ?)**. Ukończenie budowy murów obronnych.

1293 - dokument z kancelarii księcia **Bołka I Walecznego** wymienia proboszcza jaworskiego **Mikołaja**, który pełnił jednocześnie urząd kapelana książęcego.

1300 - pierwsza wzmianka o jaworskim burmistrzu - był to **Walter (Walther)** czerwonoskórnik. Występuje od w dokumencie z 30 września, w którym sędzia dziedziczny Jawora **Mikołaj** sprzedaje cystersom z Lubiąża dwie grzywny czynszu ze swojej łąźni w mieści. Jest to pierwszy znany dyplom wystawiony przez władze miejskie (autentyczność dokumentu kwestionuje **C. Grünhagen**). Zdaniem **J. Rybotyckiego** listę świadków tego dokumentu można traktować jako dowód na istnienie pierwszej, bardzo jeszcze ograniczonej, rady miejskiej. Przewodniczył jej **Walter**, którego, cokolwiek na wyrost, możemy nazwać burmistrzem.

1301 - po śmierci księcia **Bołka I** tron jaworski obejmuje jego syn, **Henryk I Jaworski**.

1304 - w dokumencie z 16 października **Kunegunda**, wdowa po czerwonoskórniku **Walterze** przekazuje cystersom z Lubiąża folwarki w Słupie i Starym Jaworze oraz dwór w Jaworze. Dokument ten wystawił proboszcz **Mikołaj** a na liście świadków wymieniony jest min. wójt **Hanemann**. Dokument ów jest pierwszą pozakronikarską wzmianką o Starym Jaworze (zapisanym w nim jako „antiquo Jauer”).

1305 - proboszczem jaworskiej parafii zostaje ks **Jan**. Do 1334 roku zakończył on budowę kościoła parafialnego i rozpoczął jego wyposażanie.

1306 - książę **Henryk** zakłada 5 kramów mięsnych na targu koło bramy strzegomskiej.

1310 - Jawor otrzymuje kancelarię z językiem niemieckim.

1311 - renowacja kościoła św. Barbary (określanego wówczas jako „stary i zaniedbany”). Nie ma żadnych dowodów na to, że pierwszy kościół Św. Barbary był starszy niż samo miasto. Uznanie tej świątyni za fundację **Piotra Włostowica** (zwolennikiem tej teorii jest przede wszystkim **J. Rybotycki**) jest moim zdaniem teorią nie popartą wystarczającymi dowodami (tym bardziej nieprawdopodobną wobec wspomnianych wcześniej wątpliwości co do XI-XII wiecznej historii Jawora oraz wyników najnowszych badań, poważnie ograniczających rzeczywisty zakres działalności fundacyjnej słynnego palatyna).

1316 - epidemia dżumy. Według **Fischera** w mieście pozostało po niej 36 rodzin.

³ Nie należy tego mylić z datą lokacji. Cały proces lokowania miasta na prawie niemieckim dokonał się kilka (kilkanaście?) lat wcześniej.

1324 - powstanie pierwszego szpitala przy kościele św. Barbary. **Welcelin z Niedaszowa** zobowiązał się do rocznej opłaty 6 grzywien na funkcjonowanie szpitala. Dokument z tego roku wymienia niejakiego mistrza **Mikołaja (Nicolaus)** - prawdopodobnie jest to pierwszy ślad funkcjonowania jaworskiej szkoły parafialnej. Swoją siedzibę miała ona w miejscu dzisiejszego domu przy ul. Szkolnej 1-2.

1326 - Jawor otrzymuje przywilej Prawa Mili - w utworzonym w ten sposób okręgu, obejmującym w sumie 35 wsi, mieszczenie otrzymali monopol na handel, rzemiosło i piwowarstwo. Pierwsze wiadomości o cechach piekarzy, rzeźników i szewców. Wójt **Hanno** sprzedaje 5 grzywien rocznego dochodu z Samborowic (obecnie Zębowice) szpitalowi miejskiemu.

1329 - książę **Henryk I** nadaje miastu przywilej prawa składu - wszyscy kupcy przejeżdżający przez Jawor musieli odtąd wystawiać swoje towary na sprzedaż (według kroniki **Fischera** prawo składu dotyczyło jedynie soli). Było to prawo częściowe, obowiązujące jedynie przez określoną ilość dni w roku. Miasto otrzymuje także prawo wolnego handlu solą w obwodzie miejskim. Wójt **Henryk (Heinrico) de Scal (ze Skały?)** wykupuje od księcia za 100 polskich grzywien urząd sędziego ziemskiego. Jako proboszcz Jawora wymieniony jest ks. **Johann**.

1330 – prawdopodobna data ukończenia kościoła pw. św. Marcina.

1331 - mieszczenie uzyskuje prawo zakupu ziemi w obwodzie miejskim. Księstwo świdnicko-jaworskie stawia otwarty opór armii czeskiego króla **Jana Luksemburskiego**. Uniemożliwia to jej połączenie z atakującymi Polskę krzyżakami.

1334 - proboszczem Jawora zostaje ks. **Piotr (?)**.

1336 - budowa miejskiego młyna zbożowego i foluszu (w odniesieniu do foluszu podawany jest także rok 1340). Mieszczenie uzyskuje prawo budowy jatek mięsnych.

1344 - przy bramie złotoryjskiej (złotogórskiej) zostaje wybudowany nowy szpital (wzniesiono przy nim kaplicę pw. św. Mikołaja). Dokument w tej sprawie wystawiono 6 grudnia w kancelarii ks. **Henryka I**.

1346 - po śmierci księcia **Henryka I** tron jaworski obejmuje jego kuzyn z linii świdnickiej **Bolko II Mały**. Jawor przystępuje do porozumienia miast dolnośląskich o ściganiu przestępstw drogowych (rozbojów).

1349 - ograniczenie prawa mili do rzemiosł i zajazdów. Magistrat otrzymuje prawo poboru czynszu na rzecz miasta. Ustanowienie targu czwartkowego oraz targu dorocznego.

1350 - pierwsza wzmianka o łaźni miejskiej i jaworskim cyruliku (należał do cechu w Świdnicy). Informacja ta pochodzi z kroniki **Fischera**. Według **J. Heyne** już pod koniec XIII wieku funkcjonowała w mieście łaźnia stanowiąca własność wójta.

1351 - Jawor wraz z innymi miastami księstwa tworzy spółkę dzierżawiącą księżęcą mennicę w Świdnicy

1352 - pierwsza wzmianka o Domu Kupców w dokumencie z kancelarii ks. **Bolka II**, potwierdzającym nadania dla klasztoru w Krzeszowie min. dochodów z sukiennic w Jaworze.

1354 - bracia **Hermann** i **Kunemann von Zedlitz** fundują ogród dla szpitala przy bramie złotoryjskiej.

1355 - cesarz **Karol IV** nadaje mieszczenom prawo wolnego handlu z Czechami i Pragą.

1356 - polski król **Kazimierz Wielki** zrzeka się swoich praw do Jawora i Świdnicy.

1357 - **Katarzyna Zcholwitz** zakupiła w Jaworze dom z przeznaczeniem na siedzibę sióstr zakonnych nieznanego zgromadzenia. Dom ten znajdował się obok domu innego zakonu (prawdopodobnie cystersów z Lubiąża). Nadzór nad domem oraz prawo wyboru przełożonej fundatorka powierzyła radzie miejskiej. Zdaniem **P. Wiszewskiego** owym nieznanym zgromadzeniem mogły być beginki.

1358 - początek działania cechu kuśnierzy.

1359 - mieszczenie otrzymują prawo sprzedawania posiadanej ziemi.

1364 - pierwsza wzmianka o jaworskiej synagodze. W dokumencie wystawionym przez burmistrza **Simona Kursinera** a zatwierdzonym przez kancelarię księżęcą gmina żydowska otrzymuje zapewnienie o ochronie życia i mienia oraz potwierdzenie prawa do wyznawania własnej religii i rządzenia się w kwestiach obyczajowych własnymi prawami. Pismo po raz pierwszy wymienia starszych jaworskiej gminy – **Jakuba, Salomona i Schubedyiego (?)**. Najprawdopodobniej od tego roku do szkoły parafialnej uczęszczał **Mikołaj**, znany później jako **Mikołaj Magni (Wielki) z Jawora**, profesor i rektor uniwersytetów w Heidelbergu i Pradze. Razem z **Maciejem z Legnicy** uważany jest za propagatora idei prehusyckich reformatorów (np. **Konrada Waldhausena**) na Śląsku.

1367 - początek działania cechu krawców.

1368 - po śmierci księcia **Bolka II Małego** (28 lipca) tron jaworski obejmuje jego żona, księżna **Agnieszka**

1371 - miasto wydzierżawia od księżnej **Agnieszki** mennicę wraz z prawem bicia srebrnej monety.

1372 - magistrat wykupuje od **Konrada de Skohl** wójtostwo dziedziczne. Jest to początek przejmowania władzy nad miastem przez mieszczkański samorząd.

1373 - początek działania cechu sukienników. Pierwsza wzmianka o jaworskim ratuszu (w dokumencie cechu sukienników).

1379 – pierwsze potwierdzenie istnienia przy kościele parafialnym urzędu wityryka, administrującego wydzielonym majątkiem kościelnym.

1380 - magistrat wykupuje od **Konrada de Skohl** urząd dziedzicznego sędziego. Utworzona w ten sposób ława miejska miała prawo do sprawowania sądownictwa wyższego w tym stosowania kar fizycznych do kary śmierci włącznie.

1382 - początek działania cechu kramarzy.

1386 - początek działania cechu szmuklerzy (inaczej pasamoników – rzemieślników wyrabiających pasy, paski, tasiemki itp.). Jaworscy kupcy tworzą własną gildię.

1387 – jako proboszcza Jawora wymieniony jest ks. **Werner (Wernherus) Czeteras (Czetheras)**.

1389 – po raz pierwszy pojawia się w dokumentach proboszcz **Konrad (Kunradis)**.

1390 - przemianowanie szpitala za bramą złotoryjską na leprozorium (szpital dla trędowatych), dokładna data trudna do ustalenia, przyjmuje się ostatnie dziesięciolecie XIV wieku. Zmiana wezwania kaplicy szpitalnej na św. Ducha.

1391 – w dokumencie z 9 lipca księżna **Agnieszka** potwierdza sprzedaż przez jaworskiego proboszcza **Konrada** pola i ogrodu w Starym Jaworze. Zdaniem **J. Rybotyckiego** może być to ślad istnienia przedlokacyjnej parafii i jej pierwotnego uposażenia.

1392 - po śmierci księżnej **Agnieszki** księstwo świdnicko-jaworski przechodzi we władanie cesarza **Karola IV**. Jawor uzyskuje status miasta królewskiego i stolicy prowincji. Pierwszym starostą zostaje czeski rycerz **Benesz z Chuśnika (Benesch von Chusnik**, pisany też jako **Benes z Choustnika**).

1393 - 5 listopada w salach zamkowych odbyło się pierwsze posiedzenie sejmu prowincjonalnego. Przewodniczył **Benesz z Chuśnika**.

1397 – w dokumencie z 19 czerwca urzędnicy miejscy zobowiązują się do płacenia daniny na rzecz kościoła parafialnego.

1398 – wraz z 12 innymi miastami Dolnego Śląska Jawor tworzy związek obronny mający zwalczać gnębiącą dzielnicę plagę rycerzy - rabusiów. Kolejnym proboszczem jest ks. **Sydil (Sydoniusz?) z Bolkowa**.

1404 - urząd starosty obejmuje rycerz **Jan z Lichnicy (Leuchtenbergu)** zwany **Kruszyną**. Miasto zyskuje przywilej zbożowego targu sobotniego.

1406 – pierwsza wzmianka o dzwonniku kościoła pw. św. Marcina.

1407 - nowym starostą (do 1407 r.) zostaje **Janko z Chociemic (Janko s Chotemic)**.

1411 - początek działania cechu kowali i ślusarzy.

1414 - kolejnym starostą zostaje **Sigismund von Pogarell (Zygmunt z Pogorzeli?)**.

1417 - starostą zostaje **Heinze (Hincze, Hyncze?) von Lazan**.

1419 - starostą zostaje **Albrecht von Colditz**.

1420 - wypędzenie (na mocy edyktu królewskiego) gminy żydowskiej. Była to akcja o zasięgu ogólnokrajowym. Najprawdopodobniej część Żydów po kilku latach powróciła do Jawora i gmina z czasem odrodziła się (choć nie odzyskała utraconych w 1420 r. nieruchomości)

1421 - w księdze miejskiej wymieniony jest pierwszy znany z imienia pisarz miejski **Mikołaj Schafer**.

1424 - proboszczem i dziekanem zostaje ks. **Pnoth (Prot?) von Reibnitz**. Burmistrzem Jawora jest wówczas **Jodok (Jodocus) Lowtirbach** (prawdopodobnie chodzi tu nazwisko pisane później jako **Lauterbach**).

1427- po raz pierwszy w okolicy Jawora pojawiają się husyci. Na początku czerwca, po zdobyciu Złotoryi, ich oddziały niszczą zamki we Wiadrowie i w Kłaczynie. Są jednak zbyt słabe by szturmować samo miasto. Kronikarskie przekazy wspominają o bohaterskiej obronie zamku rodziny **von Reibnitz** i kościoła we Wiadrowie. Dowódcą husyckiego oddziału miał być znany później min. z wyprawy na Pomorze **Jan Czapek z San**.

1428 - w dokumencie z 14 lutego **Hanusz (Hannus) Rawhe**, mistrz (chodzi najprawdopodobniej o stanowisko, które dzisiaj określilibyśmy jako „szefa rady sponsorów”) szpitala w Jaworze przekazuje na jego własność dochody ze swojego kramu. Dokument z 15 sierpnia potwierdza przekazanie przez **Hannemanna Glazera** dla szpitala 10 grzywien czynszu.

1429 - kolejna wyprawa husycka idąca na Strzegom przechodzi w pobliżu Jawora. Miasto ponownie unika bezpośredniego ataku.

1434 - jaworscy mieszczanie wystawiają 200 - osobową rotę pieszą, która wraz z kontyngentami Wrocławia i Świdnicy walczy i niedobitkami oddziałów husyckich na terenie Śląska. Był to raczej oddział najemny sformowany za pieniądze mieszczan niż utworzona przez nich milicja.

1438 - król **Albrecht II Habsburg** przekazuje magistratowi nieruchomości gminy żydowskiej. W przytoczonym przez **Fischera** dokumencie wymieniona jest żydowska szkoła, która ma być przebudowana na chrześcijańską kaplicę pw. św. Adalberta (Wojciecha). We wszystkich późniejszych dokumentach i nowożytnych opracowaniach obiekt ten określany jest jako synagoga (sprawa wymaga dokładniejszego zbadania).

1439 - 11 kwietnia założone zostaje bractwo altarystów przy kościele parafialnym pw. Św. Marcina. Jego zadaniem było organizowanie wspólnych modlitw w intencji zmarłych. Dzięki decyzji biskupa wrocławskiego **Konrada ks. Oleśnickiego** mogło także udzielać 40-dniowego odpustu. Proboszczem Jawora jest w owym czasie ks. **Mikołaj (Nicolaus) Gramis**.

1440 - Jawor przystępuje do porozumienia miast księstw wrocławskiego i świdnicko-jaworskiego o wspólnym zwalczaniu grasujących na terenie Dolnego Śląska band rycerzy rabusiów. Ma się tym zająć 300-osobowa „policja” konna. Nowym proboszczem jaworskiej parafii zostaje ks. **Johann Lotter**.

1442 - wielki pożar niszczy 24 domy.

1446 - ukończenie przebudowy dawnej szkoły (synagogi) żydowskiej na kościółek św. Adalberta (Wojciecha). Staje się on własnością wzniesionego obok nowego szpitala (obecnie w tym miejscu jest parking przed Muzeum Regionalnym). Inicjatorem tego przedsięwzięcia był ówczesny burmistrz **Hans Lauterbach**.

1448 - kolejnym starostą zostaje **Thimo (Tymo, Tymoteusz) von Colditz**. Urząd ten pełni od czerwca do sierpnia tego roku. Zastępuje go **Hans von Colditz**.

1450 - początek działania cechu garbarzy.

1453 - epidemia dżumy. Według kroniki **Fischera** umiera 1900 osób (liczba kilkakrotnie zawyżone).

1454 - w Jaworze zatrzymuje się po drodze z Wrocławia do Pragi znany kaznodzieja **Jan z Kapistranu (Giovanni di Capistrano)**. Jego kazania wywołują palenie przed ratuszem „przedmiotów zbytku” oraz antyżydowskie zamieszki. Według kroniki **Fischera** rozjątrzony motłoch zamordował wówczas 16 osób. **J. Rybotycki** kwestionuje wpływ **Kapistrana** na taki przebieg wydarzeń. Negocjacje w sprawie założenia w mieście klasztoru bernardynów nie dają żadnego rezultatu. Od września starostą zostaje **Heinrich von Rosenberg**.

1457 - urząd starosty obejmuje **Hans Schaff z Chojnika (vom Kynast)**

1459 - w Jaworze przebywa król Czech **Jerzy z Podiebradu**, któremu mieszczanie i inne stany księstwa świdnicko-jaworskiego składają hołd lenny.

1460 - starostą zostaje **Diprand (Dibran?) von Reibnitz**.

1465 – prawdopodobna data przybycia do Jawora pierwszych bernardynów. Otrzymują od władz miasta dwa domy, z których jeden zostaje przebudowany na kaplicę a drugi używany jako tymczasowy klasztor.

1466 - magistrat zakłada miejskie stawy rybne.

1468 - starostą zostaje **Ulrich Hase von Hasenburg** (pisany także po czesku jako **Oldrich Zajic s Hasenburka**).

1469 - biskup wrocławski **Rudolf** nadaje bractwu alatrystów przy jaworskim kościele parafialnym prawo szafowania 100-dniowym odpustem.

1471 - starostą zostaje **Franz von Hage**.

1475 - starostą zostaje **Stefan Zapolya**.

1481 - starostą zostaje **Jan Filipiec**, biskup Waradynu.

1482 - starostą zostaje **Georg von Stein**.

1488 - dokument z 10 grudnia zawiera pierwszą wzmiankę o zamkowej kaplicy pw. św. Jadwigi. Miała ona dwa ołtarze: NMP oraz Wszystkich Świętych.

1489 - ukończenie kierowanej przez **Erhardta Bauera** z Egeru budowy klasztoru bernardynów. Był on fundacją biskupa **Jana Filipca** (po ukończeniu budowy miał przez kilka lat mieszkać w pustelni na terenie ogrodu klasztorowego). 22 lutego w obecności królewskiego namiestnika księcia **Kazimierza Cieszyńskiego** odbyło się poświęcenie przyklasztornego kościoła pw. Najświętszej Marii Panny oraz św. Andrzeja. Pierwszym gwardianem został ojciec **Aleksander** (urodzony w Jaworze, do 1496 r. był wikariuszem franciszkanów prowincji czeskiej obejmującej min. Śląsk).

1490 - kolejnym starostą zostaje książę cieszyńsko-głogowski **Kazimierz**. 12 lipca na nowy król Czech Władysław Jagiellończyk przyjmuje na Rynku hołd mieszczan.

1496 - epidemia dżumy (brak wiarygodnych informacji o ofiarach). Proboszczem Jawora jest ks. **Hynko von Czwoła** (do 1498 r.).

1497 - początek działania cechu tkaczy i powroźników.

1501 - król **Władysław Jagiellończyk** przekazuje magistratowi patronat nad kościołem parafialnym. Pierwszym proboszczem mianowanym na mocy tego prawa był **Blasius** (?) **Ruhel**.

1502 - początek działania cechu rzeźników.

1504 - urząd starosty obejmuje **Ulrich Schoff** zwany **Gotsche** z Chojnika i Gryfowa (auf Ky-nast und Greifenstein).

1508 - miasto otrzymuje od króla **Władysława Jagiellończyka** przywilej wolnego wyboru rady miejskiej. Prawo to obejmowało tylko najbogatszych mieszczan.

1510 – rozpoczęcie przebudowy fortyfikacji miejskich. Zbudowano nową linię murów obronnych, wzmocnioną niskimi basztami i rondelami oraz w narożnikach bastiejami przystosowanymi do użycia broni palnej. Analogicznej przebudowie poddano także jaworski zamek.

1511 - budowa nowego cmentarza miejskiego za bramą legnicką (na terenie dzisiejszego boiska Szkoły Podstawowej nr 2). **Andreas Hanke** i **Filip Nehring** przekazują fundusze na budowę kaplicy cmentarnej.

1512 - potwierdzenie patronatu rady miejskiej nad kościołem parafialnym. Kolejnym proboszczem zostaje **Johann Punitz** (syn jaworskiego mieszczanina). Nowym starostą zostaje **Konrad von Hochberg** z Książa.

1513 - budowa nowej szkoły parafialnej przy kościele św. Marcina.

1515 - z datków faluszników i sukienników na cmentarzu wzniesiono nową kaplicę pw. św. Fabiana i św. Sebastiana. Trudno określić czy w przypadku informacji z 1511 i 1515 r. chodzi o ten sam obiekt, czy o dwa różne. Dokument z 1511 r. mówi tylko o przekazaniu funduszy, nie wspominając o wzniesieniu kaplicy. Być może datki rzemieślników tylko uzupełniły potrzebną sumę i umożliwiły dokończenie budowy.

1516 - w mieście dochodzi do rozruchów zwanych później buntem rzemieślników. Przedstawiciele cechów domagali się od magistratu przywrócenia dawnych wolności. Rajcy odmówili i uwięzili delegację majstrów, **Georga Kynsberga**, **Szymona Langego** i **Martina Selera**, wobec czego doszło do otwartego buntu. Dzięki pomocy starosty, którego pisarz **Kristof Hertwig** (pozostawił obszerną relację pisemną, z której znamy przebieg buntu) podjął się mediacji, uwolniono rzemieślników co chwilowo uspokoiło nastroje. Rajcy odwołali się później do cesarskiego namiestnika Śląska ks. **Fryderyka II Legnicko-Brzeskiego**, który przy pomocy okolicznej szlachty ostatecznie zdławił bunt. **Kynsberga** i **Langego** publicznie ścięto. **Seler** został ułaskawiony. .

1519 - postawienie pręgierza na rynku. Miasto otrzymuje przywilej targu wrześniowego.

1520 - starostą zostaje **Kaspar Schoff** zwany **Gotsch**.

1522 - postawienie szubienicy miejskiej.

1523 - urząd starosty obejmuje **Hans von Zedlitz**.

1526 - w mieście rozpoczyna swą działalność pierwszy kaznodzieja luterański **Samuel Frenzel**.

1527 - po śmierci **Władysława Jagiellończyka** w bitwie pod Mohaczem Jawor wraz z całym Śląskiem przechodzi we władanie cesarza Austrii **Ferdynanda I Habsburga**. 15 maja chłopci z Piotrowic wywołują słynną awanturę na jaworskim zamku. Geneza tego zajścia jest niezbyt jasna. Zdaniem **Fischera** powodem buntu było aresztowanie na rozkaz starosty kaznodziei luterańskiego **Samuela Frenzela**, który działał w owym czasie w piotrowickim kościele. Chłopi mieli pojawić się na zamku z żądaniem uwolnienia duchownego i umożliwienia mu powrotu do Piotrowic. Wedle relacji świadków wtargnęli ponoć do komnaty starosty, znieważyli go i pobili oraz poturbowali jego pachołków. Uznanego za prowodyra niejakiego **Piwo** aresztowano i wraz z dwoma towarzyszami odesłano do więzienia w Świdnicy, gdzie został ścięty. Przed następnymi wyrokami śmierci buntowników uchroniły ponoć prośby burmistrza **Melchiora Johna** (kupca tekstylnego). Wspomina o tym min. Kronika Radnego Behra. Według **G. Schonaicha** piotrowicki bunt był epizodem ogólnoniemieckich zaburzeń zwanych Wojnami Chłopskimi. Jego tłem był konflikt miejscowego dziedzica **Hansa von Nimptscha** z gminą starającą się o redukcję powinności feudalnych. Próbujący rozsądzić spór starosta wezwał do Jawora przedstawicieli sołtysa **Scholza** z przedstawicielami gminy. Razem z sołtysiem przybyła jednak cała gmina a w trakcie wywołanej przez chłopów awantury poturbowano samego namiestnika. **Schonaich** neguje także związek osoby **Frenzela** z całym zajściem. Gminę spotkała widowiskowa pokuta. Bez względu na wiek i płeć piotrowiczanie musieli od bramy strzegomskiej (wybór tej bramy spowodowała prawdopodobnie chęć zmuszenia ich do przejścia przez rynek) na kolanach, ubrani tylko w koszule, ze świecami w dłoniach przejść aż na dziedziniec zamkowy i tak błagali o litość starostę **Hansa von Ze-**

dlitza oraz wysłuchali wyroku. Dodatkową karą był zakaz używania przez 10 lat noży z ostrymi szpicami. Pamiątką po tych wydarzeniach było przysłowiowe określenie „ostry, jak piotrowicki nóż”.

1533 - po śmierci proboszcza **Johanna Punitza** magistrat mianował na ten urząd ks. **Martina Titsche**, jaworzanina z urodzenia i profesora uniwersytetu lipskiego. Nowy proboszcz przez cały czas swej posługi pozostawał w konflikcie z protestantami, nie pozwalając na ewangelickie nabożeństwa w kościele parafialnym. Zawala się południowa wieża kościoła św. Marcina. Odbudowano ją w obecnym kształcie 2 lata później.

1534 - radni sprzedają folwark należący dotąd do kościoła parafialnego **Christofowi Scholzowi** ze Snowidzy.

1537 - z inicjatywy burmistrza **Ambrosiusa (Ambrożego) Gierlacha (Gerlicha** - pierwszy ewangelik sprawujący ten urząd) rozpoczyna się przebudowa wieży ratuszowej. Pracami kieruje mistrz budowlany **Peter Klinger**. Pomagają mu **Simon (Szymon)** i **Juda**. Według **J. Rybotyckiego** do tego czasu wieża składała się tylko z dolnej części o planie prostokątnym. **Simon** i **Juda** mieli dobudować część ośmioboczną oraz zwieńczenie. Podobny pogląd uznaje **F. Neumann**.

1538 - cesarz nadaje miastu przywilej jarmarku w dniu św. Barbary. 19 maja ukończono budowę kunsztu wodnego przy drodze do Myślborza. Było to wielkie koło wodne, znajdujące się w okolicy dzisiejszego zalewu na Jaworniku. Cynowe rury w drewnianej osłonie doprowadzały wodę do cysterny na Dolnym Rynku.

1539 - nowym starostą zostaje (po raz drugi) **Ulrich Schoff** zwane **Gotsche**.

1542 - starostą zostaje **Matthias von Logau und Altendorf (Starszy)**.

1543 - magistrat wydaje pozwolenie na otwarcie pierwszego szynku z wódką. Budowa łaźni miejskiej.

1545 - szlachta księstwa świdnicko-jaworskiego otrzymuje od cesarza przywilej pozwalający na uprawianie rzemiosła tkackiego w swoich wioskach. Dla jaworskich tkaczy oznacza to złamanie monopolu gwarantowanego dotąd przez prawa cechowe i Prawa Mili.

1546 - na drodze do Złotoryi (Złotej Góry – niem. Goldberg) wybudowany zostaje kamienny most (w miejscu obecnego mostu piotrowickiego)

1551 - wieża strzegomska otrzymuje nowy, zachowany do dzisiaj szczyt. Wykonawcami są dekarz **Matthias Han** z Ołomuńca oraz miejscowy cieśla (?) **Michael Hoepner**.

1554 - przeniesienie na wieżę ratuszową miejskiego posterunku obserwacyjnego. Jako pierwsi służbę obejmują **Aleksander Koch** i **Simon Menzel**. Ponieważ styl ich pracy wzbudzał zastrzeżenia rajców jeszcze w sierpniu tego samego roku zmienili ich **Adam Sommer** ze Zgorzelca.

1555 - rajcy uchwalają pierwsze w historii Jawora kompleksowe przepisy przeciwpożarowe. Nakazują min. trzymanie przy każdym domu bosaków i beczki z wodą. Burmistrzem był w owym czasie **Melchior John**.

1556 - na wieży ratuszowej zamontowany zostaje dzwon sprzężony z zegarem mechanicznym.

1557 - 5 kwietnia starostą zostaje **Heinrich von Reichenbach** zwany **Biller** (zmarł 21 października tegoż roku)

1558 – nowym starostą zostaje **Hans Schoff** zwany **Gotsch**.

1560 – starostą zostaje **Konrad von Hohberg** z Książa.

1562 - początek działania cechu szewców i kuźnierzy. Mistrz dzieł wodnych, **Piotr z Jawora** buduje most kamienny na Nysie. Kaplica św. Barbary zostaje zamieniona na magazyn żywności.

1563 – Po śmierci proboszcza **Martina Titscha** biskup wrocławski **Kaspar von Logau** bez konsultacji z radą miejską mianował na urząd ks. **Georga Fabera**. 13 lutego podczas spotkania biskupa i proboszcza z jaworskimi protestantami w kościele parafialnym doszło do ekscesów, na skutek których świątynia została na rok zamknięta z rozkazu namiestnika **Melchiora von Zedlitz**.

1564 - ostatni zakonnik, brat **Hans "Laik"** (nie miał święceń kapłańskich) opuszcza 18 kwietnia klasztor bernardyński. Budynek klasztorny miał być odtąd wykorzystywany jako przytułek dla ubogich, z zastrzeżeniem zwrotu zakonowi w razie jego powrotu do Jawora. Magistrat zatrudnia lekarza grodzkiego. Opierając się na Prawie Patronatu 6 lipca rada miejska bez akceptacji biskupa wrocławskiego powołała na urząd proboszcza kościoła parafialnego ks. **Johanna Kurzera**. Magistrat wynajmuje od cystersów z Lubiąża tzw. Pastwisko (jest to obecnie teren osiedla Przyrzecze). Do 1788 roku mieszczanie mogli wypasać tutaj swoje bydło.

1565 – starostą zostaje **Matthias von Logau und Altendorf (Młodszy)**.

1567 - początek działania cechu stolarzy.

1568 – 29 marca w wieku 72 lat umiera burmistrz **Melchior John**. Według kroniki rajcy **Martina Behra** był wielkim patriotą, który bardzo dbał o miasto. Swój urząd sprawował z przerwami od 1539 r. Jego następcą został **Pankracy Schindler**.

1569 – powódź niszczy most na Nysie Szalonej.

1571 – proboszczem kościoła św. Marcina zostaje ks. **Lorenz Profe**, uważany za pierwszego ewangelika na tym stanowisku.

1572 - ukończenie przebudowy jaworskiego zamku. 22 lutego tego roku goszczący w zamku elektor saski **Albrecht von Wettin** odpoczywał „...we wspaniale zdobionych, czerwono i niebiesko przystrojonych salach”.

1573 - początek działania cechu murarzy. Po śmierci proboszcza **Profe** jego następcą zostaje **Johann Teichmann** (także i on umiera po zaledwie 5 dniach). Otwarcie ewangelickiej szkoły elementarnej z siedzibą w tzw. „Zamku Anioła” (zachowana do naszych czasów basteja przy kościele św. Marcina). **G. Schonaich** jako datę otwarcia szkoły podaje rok 1572. Pierwszym rektorem zostaje **Hans Dittmann**, prorektorem diakon **Johann Hauptmann** zaś kantorem **Melchior Schilling**.

1574 - przebudowa szczytu wieży strzegomskiej do obecnego kształtu. 4 sierpnia po półrocznym wakansie nowym proboszczem kościoła parafialnego zostaje **Matthias Schneider**.

1577 - początek działania cechu płatnerzy.

1578 - początek działania cechu garncarzy.

1580 – na wieży kościoła parafialnego zawieszono nowy, wielki dzwon. Odlano go we Wrocławiu. Ważył 32 cetnary a kosztował 700 marek. Miasto trapi seria pożarów. Spaliła się min. ulica Złotogórska, folwark miejski oraz karczma przed bramą strzegomską z 28 budynkami.

1581 – następcą proboszcza **Schneidera** zostaje ks. **Johann Kindler**.

1582 – Jaworem wstrząsnęło zabójstwo 80-letniej kobiety dokonane przez czeladnika stolarskiego **Paula Scholza** w czasie włamania do protestanckiego proboszcza kościoła Św. Marcina **Kaspára Zeisberga**.

1583 – 8 lipca na nowej strzelnicy miejskiej między bramą bolkowską (gajową) i strzegomską (obecnie jest to najstarsza część Parku Miejskiego) odbyły się pierwsze w tym miejscu zawody w strzelaniu z kuszy.

1586 – magistrat zatrudnia felczera. Obok wieży strzegomską stracono rycerza-rabusia **Hansa von Zedlitz** z Godziszowej. Rok wcześniej został pokonany i pojmany przez namiestnika **von Logau**. Już w więzieniu zabił jednego ze strażników za co skazano go na śmierć.

1587 – jaworski zamek przez kilka dni gościł księcia legnickiego **Jerzego** wraz z małżonką (wg. „*Kroniki rajcy Martina Behra*”). Najprawdopodobniej kronikarz pomylił imię księcia, bowiem władcą księstwa legnickiego był w owym czasie ks. **Fryderyk IV**.

1590 – gwałtowny pożar niszczy przedmieście złotoryjskie.

1593 – starostą zostaje **Brandan von Zedlitz auf Harmannsdorf**.

1594 – 12 czerwca w Piwnicy Ratuszowej po raz pierwszy podawano piwo wrocławskie.

1595 – ewangelicka szkoła w „Zamku Anioła” otrzymuje 14 lipca czwartego nauczyciela, **Melchiora Klimpe**. Rektorem jest wciąż **Hans Dittmann**, kantorem **Zachariasz Eckhardt** a audytorem **Georg Schindler**.

1598 – założenie na wieży ratuszowej nowej tarczy zegara podzielonej na 12 pól i wyposażonej w małą wskazówkę.

1599 – rok trzech burmistrzów. 7 października zmarł **Onufry John**. Zastąpił go **Georg Hagel**, który wkrótce wyjechał do Wrocławia. Kolejnym burmistrzem mianowano **Andreasa Kunradta**.

1603 - orkan zrywa część złoczonego hełmu wieży strzegomskiej i przenosi go na wieżę ratuszową. Starostą zostaje **Adam von Lest auf Holenstein**.

1604 – 24 października szczątki hełmu wieży strzegomskiej zdejmują z wieży ratuszowej jaworski cieśla **Hans Lange**. Po śmierci proboszcza **Kindlera** jego następcą 22 listopada zostaje **Adam Hentschel**.

1605 - początek działania cechu rękawiczników.

1606 – 21 stycznia w wieku 81 lat umiera zasłużony rektor szkoły ewangelickiej **Hans Dittmann**. Jego następcą został **Melchior Klimpe**.

1607 – nadzorcą miejskiego wodociągu zostaje **Hans Pretner**.

1608 – starostą zostaje **Kaspar von Rechenberg**.

1610 – po śmierci **Melchiora Klimpe** kolejnym rektorem szkoły ewangelickiej zostaje **Daniel Bechner** ze Złotoryi.

1612 – w styczniu ukończono budowę Chóru Czeladników w kościele Św. Marcina. Starostą zostaje **Kaspar von Warnsdorf**.

1615 – 23 lipca zawody strzeleckie w Lwówku wygrał jaworzanin **Melchior Heussler**. Nagroda wynosiła 70 talarów w złocie.

1617 – przebudowa ratusza (wieża zyskała nowy zegar, który kosztował 160 talarów), wieży kościoła św. Marcina oraz bramy strzegomskiej. Wieża kościoła parafialnego zyskała nowy, połączony szczyt, który za 150 dukatów wykonał złotnik **Winkler**. Przebudowy wieży strzegomskiej dokonali mu-

rarze **Christoph Pfeiffer** oraz **Mathias Alischer**. Według cytowanej przez **Schonaicha** „*Kroniki rajcy Martina Behra*” pomagał im jaworski cieśla **Hans Bergmann** z synem. Dla oszczędności do wykonania tej pracy zatrudniono także robotników z Siedmicy.

1618 - początek wojny 30-letniej między protestanckimi krajami północy i katolickim południem. 17 września umiera **Kaspar Neisser**, właściciel winiarni w Piwnicy Ratuszowej. Swym spadkobiercom pozostawił on 15.000 talarów (na owe prawdziwą fortunę) i jako pierwszy jaworzanin został pochowany w krypcie kościoła klasztorowego (wg. „*Kroniki rajcy Martina Behra*”).

1621 – saskie oddziały margrabiego **Georga von Jägerndorfa** odpoczywają w Jaworze po odroczcie z Czech. Miasto kwaterek ten kosztuje w sumie 18.571 talarów.

1626 - przez Jawor przechodzi cesarska armia **Albrechta von Wallensteina**. Miasto i okoliczne wsie zostają doszczętnie ograbione. Austriacki dowódca pozostawia w mieście 1200 żołnierzy, których jaworzanie muszą utrzymywać aż do lata 1627 roku. Były to 4 kompanie pułku księcia **Franza Albrechta von Sachsen – Leuenburg**. Mieszczanie obciążeni zostali obowiązkiem wyżywienia żołnierzy i oficerów oraz pokrywali pełne koszty utrzymania ich gotowości bojowej. W sumie kwaterek 14 saskich kompanii na terenie księstwa świdnicko-jaworskiego kosztował astronomiczną na owe czasy sumę 493 000 guldenów.

1627 – starostą zostaje **Heinrich von Bibran**. Urząd ten może odtąd pełnić wyłącznie katolik.

1629 - w styczniu starosta **von Bibran** żąda od przedstawicieli patrycjatu wyrzeczenia się „błędów luterskiej herezji”. Po odmowie rozpoczyna prześladowania pozostających w mieście ewangelików. Austriaccy dragoni hrabiego **von Dohna** wyrzucają z miasta protestanckich duchownych w tym proboszcza **Adama Hentschela**. Na jego miejsce mianowany jest ks. **Christoph Reinhold**. Zamknięta zostaje szkoła ewangelicka w „Zamku Anioła”, (Jej ostatnim rektorem był **Christoph Wagner**) który stał się kwaterą dla 50 dragonów. Wielu mieszczan zostaje uwięzionych a ich dzieci zmuszane siłą do nauki katechizmu katolickiego.

1633 – miasto odbijają oddziały elektora saskiego. Mieszczanie usuwają katolickiego proboszcza. Na jego miejsce mianowano duchownego ewangelickiego **Kacpra Tycza (Kaspar Titze – Titius**, sprawował swój urząd do 1636 r.). Według **G. Heubera** pastora **Titze** mianowano proboszczem 10 września 1632 r. Ponowne wejście wojsk **von Wallensteina**. W czasie pobytu w Jaworze **Wallenstein** mieszkał na ulicy Legnickiej w obecnej kamienicy nr. 3. Wyrzucenie z miasta pastorów ewangelickich.

1634 - epidemia dżumy. Kościół parafialny zostaje na dwa lata zamknięty.

1635 - ponowne wypędzenie ewangelików.

1637 – starostą zostaje **Georg Ludwik von Starhemberg**.

1638 - do jaworskiego klasztoru powracają bernardyni. Z rozkazu starosty **Georga von Starhemberga** zwrócono im przechowywaną w ratuszu bibliotekę.

1639 - powrót wojsk szwedzkich.

1640 – 5 kwietnia austriackie oddziały gen. **Alfreda von Mansfeldta** zdobywają miasto. W kościele św. Marcina dochodzi do masakry chroniących się tam ewangelickich mieszczan (kronika **Fischera** opisująca to zdarzenie wspomina także o spaleniu wnętrza świątyni, czego nie potwierdzają inne źródła).

1642 - Jawor zdobywają szwedzkie oddziały **Karla Torstensa**. Wypierają je Austriacy **C. Piccolominiego**. Miasto odzyskuje dla Szwedów rtm. **Karol Malchowski**.

1648 - austriacki Komendant cesarskiego garnizonu Legnicy ppłk. **A. Villani** prowadząc 200 dragonów i 300 muszkieterów w nocy 24/25 lipca odbija miasto (w walkach ulicznych szwedzka załoga dowodzona przez por. **Meena** traci prawie 200 ludzi⁴), po czym ograbia je, wypędza mieszkańców i podpala w 16 miejscach. Po pożarze pozostaje w mieście zaledwie 60 osób. Jest to informacja w kroniki **Fischera**. Zdaniem **R. Dzwolaka** kronikarzowi chodziło o liczbę właścicieli nieruchomości pozostających w zniszczonym mieście razem z rodzinami. 24 września zostaje podpisany pokój westfalski. Koniec wojny 30 - letniej.

1650 – 9 sierpnia kościół św. Marcina opuszcza ostatni w tej świątyni proboszcz ewangelicki: **Wolfgang Ferenz**.

1651 – starostą zostaje **Otto baron von Nostitz**. W ramach represji wobec ewangelików wydaje on 16 listopada zarządzenie, nakazujące odbywanie chrztów, pogrzebów, ślubów oraz kształcenie młodzieży wyłącznie w ramach kościoła rzymskokatolickiego⁵.

⁴ Według **Fischera** austriacki oddział w sile 20 oficerów i żołnierzy dostał się do miasta przez bramę legnicką (lub złotoryjską) i otworzył ją dzięki przebraniu części grupy za kobiety oraz zdradzieckiej pomocy dwóch katolickich mieszczan. Austriackiego dowódcę do ataku skłoniła przekazana przez szpiega wiadomość o wyjściu z miasta części szwedzkiego garnizonu.

⁵ Starosta **von Nostitz** sam był ewangelikiem. Konwersję przeszedł najprawdopodobniej w końcowym etapie wojny 30-letniej

1652 - 26 września odbyło się poświęcenie miejsca pod budowę Kościoła Pokoju. W czasie uroczystości z udziałem namiestnika **von Nostitza**, gen. **Monteverquesa**, pułkownika **Fende**, kpt. **Meiera** oraz inżynier **von Engela** i całej gminy zebrano zaledwie 5 talarów na pokrycie kosztów budowy. Dzięki pomocy ewangelików z innych księstw i krain zebrano dalsze 4.600 talarów. Powstaje apteka miejska.

1654 -24 kwietnia położenie kamienia węgielnego pod Kościół Pokoju. Projekt świątyni opracował wrocławski architekt, inżynier wojskowy **Albrecht Säbisch**. Wykonawcą został jaworski mistrz ciesielski **Andreas Gamper**.

1655 – 30 września ukończenie budowy Kościoła Pokoju. Poświęcenie odbyło się miesiąc później. Pierwszym proboszczem nowej świątyni został **Martin Christian Hoppe**. **Barbara Skoczylas –Stadnik** w *Kościół Pokoju w Jaworze*, Wrocław 1994, s.12 pisze, że pierwszym proboszczem był **David Ebersbach**. Tablica upamiętniająca **D. Ebersbacha** znajduje się także przy głównym wejściu do Kościoła Pokoju.

1656 – starosta **Otto von Nostitz** rozpoczyna odbudowę zamku.

1665 – ukończenie odbudowy zamku. **Otto von Nostitz** przeniósł wówczas do zamku swoją bibliotekę, sławną min. z posiadania rękopisu kopernikowskiego „*De revolutionibus orbium celestium*”. Jeszcze w tym samym roku namiestnik zmarł a jego zbiory wywieziono do Pragi. Wieża zamkowa otrzymuje zegar.

1666 – starostą zostaje **Christoph Leopold Schaffgotsch auf Kynast** (z Chojnika).

1667 - za 1000 talarów magistrat odkupuje od starostyPodzamcze (dzisiejszy parking przy ulicy Zamkowej i zaplecze ulicy Chrobrego) oraz ogród zamkowy (obecnie Targowisko).

1672 – Kościół Pokoju zyskuje ołtarz wykonany przez **Michaela Schneidera** z Kamiennej Góry. Fundatorami była rodzina **Hochbergów**. Starostą zostaje **Hans Friedrich** baron **von Nimptsch**.

1678 – magistrat zakupuje ręczną pompę pożarniczą. Przechowywano ją w wozowni przy obecnej ul. Lipowej.

1680 - zamieszki chłopskie w Zagórzu i Pieszycach. Dwaj przywódcy zostają 28 czerwca straceni na jaworskim rynku. W mieście panuje epidemia dżumy. Namiestnik prowincji wraz z urzędnikami chroni się na ten czas do Strzegomia.

1681 - klęska szarańczy.

1683 - otwarcie drukarni **Johanna Oeckela**.

1685 – uruchomienie na Dolnym Rynku cysterny na wodę. Dostarczano ją drewnianymi wodociągami z potoku Jawornik.

1687 - budowa młyna prochowego (ukończony w 4 tygodnie). 28 lipca i 20 sierpnia w zamku jaworskim nocuje królowa Polski **Maria Kazimiera Sobieska** (wiarygodność tej informacji jest kwestionowana przez część historyków). Proboszczem parafii św. Marcina zostaje ks. **Kaspar Franciscus Scribanus (Scribani)**. Swoją posługę pełnił do roku 1732. Zasłużył się min. odnowieniem wnętrza kościoła parafialnego i nadaniem mu stylu barokowego

1688 – przeniesienie sobotnich targów zbożowych na Górny Rynek (obecnie część Rynku od strony ul. Staszica i Staromiejskiej).

1690 - klęska szarańczy. Wybrukowanie ulicy Złotogórskiej (obecnie ul. Grunwaldzka). Po 84 - letniej przerwie organizuje się zawody strzeleckie.

1692 - odbudowa strzelnicy miejskiej. Wzniesienie Domu Strzelca (zachowana do dzisiaj najstarsza część „Parkowej”). Nowym starostą zostaje **Johann baron von Sinzendorf**.

1693 - klęska szarańczy. Uszkodzony w czasie wojny 30-letniej hełm wieży ratuszowej zostaje naprawiony przez mistrza **Martina Kruemela** z czeskiego Ołomuńca.

1694 - drukarnię **Oeckela** odkupuje **Johann Gotfryd Weber**. Znacząco rozwija oficynę i poprawia jej poziom.

1697 - starostą zostaje **Christoph Wenzel** hrabia **von Nostitz**.

1703 - **Antonina Becker** i **Dorota Hochgesang** zakładają w nieustalonym budynku na ul. Starostrzegomskiej zakładają nieformalny dom zakonny. Dołącza do nich wdowa, baronowa **von Kettler**, której fundusze pozwalają na rozbudowę klasztoru. Nowym starosta zostaje **Franz Joseph** hrabia **von Oppersdorf**.

1704 - starostą zostaje **Hans Anton** hrabia **von Schaffgotsch**.

1705 - w trakcie remontu ratusza odnajdują się klasztorne naczynia liturgiczne. Zostają zwrócone zakonnikom rok później.

1708 - na mocy układ z Altranstädt do Kościoła Pokoju zostaje dobudowana dzwonnica. Świątynia otrzymuje trzy dzwony wykonane w warsztacie legnickiego ludwisarza **Christiana Demmingera**. Największy ufundował starosta **von Schaffgotsch**, średni - przedstawiciele duchowieństwa oraz gminy ewangelickiej, najmniejszy - jaworscy rajcy.

1711 - drukarnia Webera wydaje „Silesia Numizmatica” **Gotfryda Dewernecka**.

1712 - kolejną drukarnię zakłada w Jaworze **Johann Christiann Lorentz**.

1713 - oddanie do użytku budynku liceum ewangelickiego. Miała być to szkoła o 4 klasach i 5 nauczycielach. Jej siedziba znajdowała się przy obecnej ul. 1 Maja. Taki rok otwarcia szkoły podaje **R. Dzwolak**. Zdaniem **J. Rybotyckiego** było to w roku 1709.

1717 - **Johann Weber** opuszcza Jawor. Jego drukarnię przejmuje **Johann Christoph Jungmann**.

1718 - 4 listopada wybrano 2 pierwszych nauczycieli dla szkoły ewangelickiej – po jednym dla chłopców i dziewcząt.

1726 - powstaje nowy szpital miejski przy ulicy Klasztornej⁶. Rozpoczyna swoją pracę stacja pocztowa zapewniająca regularną obsługę przesyłek przez konnych posłańców.

1728 - młyn miejski (pierwsza wiadomość o nim pochodzi z 1553 r.) zostaje przekazany prywatnemu właścicielowi za czynsz roczny w wysokości 144 talarów.

1729 - staraniem hrabiny **von Schaffgotsch** odnowiona zostaje kaplica św. Wojciecha (Adalberta), dawna synagoga żydowska.

1732 - studnie miejskie zostają wyposażone w pompy. Według **J. Rybotyckiego** modernizacja ta ograniczyła się tylko do zbiornika na Dolnym Rynku.

1734 - otwarcie teatru przy szkole ewangelickiej..

1736 - 17 lipca wylew Nysy Szalonej powoduje duże szkody w południowej części miasta.

1738 - szkoła ewangelicka otrzymuje prorektora.

1739 - poświęcenie jaworskiego domu sióstr III zakonu Św. Franciszka przy ulicy Starostrzegomskiej (obecnie ulica Staszica). Pierwszą przełożoną zostaje **Maria Elżbieta Hofmann**. Rozpoczęcie kompleksowego brukowania wszystkich ulic (koszt wyniósł 6 tysięcy talarów).

1741- początek I wojny śląskiej między Austrią i Prusami. 23 lutego kończy swoje urzędowanie ostatni ze starostów **Hans Anton** hrabia **von Schaffgotsch**. 26 lutego miasto odwiedza król pruski **Fryderyk II Wielki**. Powołany zostaje urząd syndyka. Jego zadaniem było prezentowanie miasta w procesach sądowych. Po raz pierwszy do Rady Miejskiej weszło dwóch mieszczan ewangelickich (byli to doktor praw **Daniel** oraz doktor medycyny **Müller**) . Jako pierwszy pruski garnizon w Jaworze na zimowisko stają 2 bataliony pułku piechoty liniowej **von Görz**. Rozpoczynają się też rekwizycje powinności na rzecz państwa pruskiego. Miasto musiało min. zapłacić 1650 florenów dla wojska.

1742 - 14 lipca kończy się pierwsza wojna śląska.

1743 - przy Kościele Pokoju utworzony zostaje urząd superintendenta. Jako pierwszy sprawował go **M. Christian Gottfried Walther**.

1744-1745 - w czasie II wojny śląskiej armia austriacka dwukrotnie zdobywa miasto. Sprzymierzeni z Austriakami kozacy w 1745 roku grożąc podpaleniem miasta wymuszają 2000 florenów „wypalnego”.

1746 - miasto ponownie zajmują Prusacy. Zamek zostaje przekształcony w Dom Pracy Przymusowej (więzienie)⁷ oraz zakład dla umysłowo chorych.

1747 - przy magistracie powołana została kasa zapomogowa dla ubogich.

1748 - drukarnię **Jungmanna** przejmuje **Heinrich Müller**.

1749 - przeniesienie franciszkanek do nowej siedziby na ulicy Tkackiej (obecna Żeromskiego). Wzniesiony przez nie kościół znajduje się obecnie w rękach gminy zielonoświątkowców.

1755 - obchody 100 - lecia Kościoła Pokoju.

1756 - początek III wojny śląskiej.

1757 - miasto zajmują austriackie oddziały arcyksięcia **Karola**. Pruski magistrat został rozwiązany a ludność zmuszona do złożenia przysięgi na wierność cesarzowej **Marii Teresie**. 17 grudnia kawaleria pruska ścigająca Austriaków po bitwie pod Lutynią zajmuje miasto.

1759 - na czasowych kwaterach staje w Jaworze pułk piechoty liniowej **von Zastrow**.

1760 - ponowne zajęcie miasta przez Austriaków marsz. **G. Laudona**.

1761 - 21 sierpnia do Jawora wkraczają sprzymierzone z Austrią oddziały rosyjskie generała **J. Buturlina**. Zniszczone zostają min. pompy oraz kunszt wodny.

1762 - klęska głodu.

1763 - koniec III wojny śląskiej. Jawor wraz z Dolnym Śląskiem przechodzi pod panowanie pruskie. Zadłużenie miasta w chwili zakończenia wojny osiągnęło sumę 39.559 talarów.

⁶ 16 lipca podczas prac budowlanych jaworski murarz **Georg Scholz** odkrył w tym miejscu skarb przeszło 1300 monet z XIV w. (w tym przeszło 300 złotych). Pieniądze te należały najprawdopodobniej do żydowskiego kupca lub bankiera, którego prześladowania w 1 poł. XV wieku zmusiły do puszczenia Jawora.

⁷ Było to w owym czasie centralne pruskie więzienie dla Dolnego Śląska.

1770 - powstaje Ekonomiczno-Patriotyczne Towarzystwo Księstwa Jaworsko-Świdnickiego. Instytucja ta udzielała pożyczek i administrowała papierami hipotecznymi wielkiej własności ziemskiej.

1771 - na terenie miasta rozpoczyna się zastępowanie pokrycia dachów gontem na dachówkę ceramiczną.

1775 - zimowym garnizonem miasta zostaje batalion 70 pułku piechoty liniowej.

1776 - wielki pożar niszczy miasto. Spłonęła min. dawna kaplica św. Barbary oraz 137 domów. Król pruski **Fryderyk II** ofiaruje 106 tys. talarów na odbudowę, którą powierza swojemu osobistemu architektowi. Dzisiejszy wygląd Starego Miasta w dużej mierze zawdzięczamy właśnie jego projektowi.

1781 - magistrat zakłada staw hodowlany przy bramie Bolkogajowej.

1785 - urodziła się **Henrietta Wilhelmówna Arndt**, znana później jako **Henrietta Hanke**, autorka licznych i bardzo poczytnych powieści obyczajowych. Zmarła w 1862 r.

1786 - ukończenie budowy nowej kaplicy św. Barbary (z inicjatywy proboszcza ks. **Braunerta**), która funkcjonuje odtąd jako kościół pomocniczy dla parafii św. Marcina. Szczyt wieży ratuszowej zostaje przebudowany do obecnego kształtu przez **Karla G. Goeldnera**.

1788 - Jawor otrzymuje stały garnizon. Jako pierwszy pełni w nim służbę batalion pułku piechoty księcia **Fryderyka Brunszwickiego (von Braunschweig)**

1790 - 20 marca pożar niszczy szkołę ewangelicką. Zostaje odbudowana i oddana do użytku już 26 października.

1792 - w Jaworze rozpoczyna służbę garnizonową batalion fizylierów płk. **von Nordecka**⁸.

1794 - drukarnię **Müllera** przejmuje lipski drukarz **Johann Gotthard Löper**.

1795 - służbę w jaworskim garnizonie jako dowódca kompanii rozpoczyna kpt. **August. N. von Gneisenau**, przyszły reformator armii pruskiej. Mieszkał w Jaworze do roku 1806. Drukarnia **Löpera** wydaje czasopismo „Pouczający Narrator”(ukazywało się do 1799 r.).

1799 - początek działania teatru miejskiego. **Anton Fuler (Faller?)** z Jeleniej Góry za 30 talarów wynajął górną kondygnację Domu Kupców i rozpoczął tam stałe występy ze swoją trupą.

1800 - objęcie szkół miejskich zarządem państwowym. W szkole katolickiej pod opieką 5 nauczycieli uczyło się w 5 oddziałach 262 dzieci. Szkoła ewangelicka posiadała 15 nauczycieli oraz 741 uczniów w 12 klasach. Stanowisko konrektora i bibliotekarza w ewangelickim liceum obejmuje doktor filozofii **Christian Friedrich Emanuel Fischer** (1767-1825), twórca fudanemtalnych dla współczesnej historiografii kronik Jawora .

1804 - nowym proboszczem parafii św. Marcina zostaje ks. **Gottfried Scholz**.

1806 - wzniesienie odwachu (główna warta garnizonu razem z aresztem). Przed sukienicami. Wybucho wojna francusko-pruska. Jaworscy fizylierzy biorą udział w bitwie pod Saafeld. Wśród bohaterów bitwy odnotowano min. urodzonego w Jaworze oficera 2 pułku huzarów śląskich por. **Georga Baumgarta**. Za swoje męstwo otrzymał od króla złoty medal pamiątkowy. Zostało to upamiętnione odpowiednią inskrypcją w jaworskim Kościele Pokoju.

1807 - 14 maja na kilka godzin zatrzymują się w Jaworze ułani Legii Polsko-Włoskiej (znani później jako ułani nadwiślańscy). Jaworski epizod tego słynnego oddziału opisał w „Popiołach” **S. Żeromski**. Następnego dnia nad Strugą koło Wałbrzycha rozbijają pruski korpus posiłkowy idący z Kłodzka na pomoc Wrocławowi. Jeden z oficerów lansjerów tak opisał to starcie: „...kiedy ci kartoflarze ośmielili się wyjść z Kłodzka (...) trafili na takich, którzy im drogo ich zuchwalstwo przypłacić kazali.” Przeciwko 280 lansjerom kpt. **Skarżyńskiego** stanęło w tym starciu przeszło 1500 ludzi z 6 armatami. Samych jeńców Polacy wzięli trzykrotnie więcej niż liczył ich oddział. Prawo pruskie wprowadza swobodę obrotu ziemią oraz wolność wyboru zawodu.

1808 - pruska Ustawa o Miastach odbiera Jaworowi prawa miasta królewskiego, znosi system cechowy oraz nadaje nową ordynację samorządową.

1809 - w kwietniu ukazują się pierwsze numery „Gazety Jaworskiej popularyzującej wśród ogółu wiedzę i informacje oraz krzewiącej cele patriotyczne i dobroczynne”. Jednym z redaktorów gazety był jaworski kronikarz **Ch. F. E. Fischer**. Nowym garnizonem zostaje kompania inwalidów. Rok później jako szef tej kompanii występuje mjr. **von Borlasch**.

1810 - edyktem o podatku przemysłowym z 2 listopada zniesione zostają różnice między miastem a wsią w zakresie prawa gospodarczego. Oznacza to likwidację min. Prawa Mili i przywileju browarniczego. Rozwiązane zostały także organizacje cechowe. 3 listopada zniesiony zostaje klasztor

⁸ Najprawdopodobniej nie była to, jak pisał **J. Rybotycki**, jednostka stacjonująca wcześniej w Rabenau koło Drezna. Określenie „zur Rabenau”, z którym ppłk. **von Nordecka** opisuje min. **Schonaich** jest raczej jego tytułem „pana na Rabenau” (dodatek „zur” związany był z posiadaniem konkretnego majątku i często występował w pisowni pruskich nazwisk szlacheckich). Pośrednio potwierdza to obowiązująca w ówczesnej armii pruskiej zasada sygnowania konkretnych pułków czy batalionów min. nazwiskami dowódców a nie nazwami miejsc stacjonowania.

bernardynów. Budynki przechodzą na własność Skarbu Państwa i stają się siedzibą urzędu śledczego oraz areszt. Na zapleczu kościoła przyklasztornego odbywały się odtąd egzekucje. 23 listopada klasztor franciszkanek przy ul. Tkackiej przechodzi na własność państwa. Kaplica św. Barbary zostaje ponownie zamieniona na magazyn żywności. Na miasto nałożona zostaje francuska kontrybucja, którą z własnych środków opłaca kupiec **Gottlob Benjamin Titze**. Kolejnym oddziałem obejmującym służbę w Jaworze jest kompania inwalidów kpt. **von Falkenberga** (przeniesiona z Lwówka).

1811 - były klasztor franciszkanek zakupiła za 4000 talarów gmina ewangelicka. W budynku klasztornym urządzona zostaje ewangelicka szkoła elementarna oraz mieszkania dla nauczycieli. Kościół służy odtąd jako rekwizytoria dla teatru.

1813 - wraz ochotniczym korpusem **von Lützowa**⁹ 26 marca przybywają do Jawora poeci **Joseph von Eichendorff** oraz **Karl Theodor Körner**. Epizod ów upamiętnił wiersz „Przy studni św. Jadwigi koło Jawora” autorstwa tego ostatniego. Na początku maja miasto zajmują oddziały armii pruskiej dowodzone przez gen. **Gebhardta Leberechta von Blüchera**. 28 maja po krótkiej potyczce na przedmieściu Złotogórskim (Złotoryjskim – obecnie obszar ul. Limanowskiego) do Jawora wkraczą oddziały marsz. **Marmonta** (zatrzymał się w domu kupca **Roppau**). Włoscy żołnierze z 15 dywizji piechoty gen. **Peyri** korpusu gen. **Bertranda** palą szkołę łacińską razem z biblioteką, dewastują cmentarz ewangelicki, palą domy pastora i nauczyciela oraz plądrują miejskie kościoły. 30 maja między Rogoźnicą i Targoszynem ma miejsce nierozstrzygnięta bitwa między francuskimi korpusami **Bertranda** i **Marmonta** z jednej strony a rosyjskimi oddziałami ks. **Eugeniusza Wirtemberskiego** z drugiej¹⁰. Po wznowieniu działań wojennych rejon Jawora staje się główną bazą operacyjną dla prusko-rosyjskiej Armii Śląska gen. **von Blüchera**¹¹. 26 sierpnia dochodzi do bitwy nad Kaczawą¹² w której francuska Armia Bobru marsz. **Macdonalda** ponosi klęskę i w konsekwencji **Napoleon** całkowicie traci kontrolę nad Dolnym Śląskiem. Jeszcze tego samego dnia wieczorem w jaworskim arsenale ulokowano 869 francuskich i włoskich jeńców. Część z nich zmarła później i została pochowana na cmentarzu koło bramy legnickiej. 30 sierpnia przed bramą strzegomską wystawiono 53 zdobyczne działa oraz około 1.000 karabinów.

1814 - w Jaworze zostaje sformowany w maju batalion landwehry pieszej pod dowództwem majora **von Tschischwitz**. Oddział ten wszedł w skład 3 pułku śląskiej landwehry pieszej i wziął udział w oblężeniu Głogowa oraz w kampanii „100 dni” 1815 roku. .

1817 - w związku z uroczystościami rocznicy bitwy nad Kaczawą w mieście gości marsz. **G. L. von Blücher** wraz z generałami **von Yorckiem**, **von Gneisenau** i **von Steinmetzem**.

1818 - w Prusach zniesione zostają cła wewnętrzne. Magistrat zyskuje pełną swobodę przyznawania obywatelstwa miejskiego. Jego brak oznaczał zwolnienie z podatków komunalnych, ale także pozbawiał prawa wyborczego do rady miejskiej.

1819 - nowym garnizonem miasta zostaje 2 batalion 18 pułku piechoty liniowej. Na potrzeby garnizonu jako teren do ćwiczeń przekazane zostaje tzw. Pastwisko. W tym samym roku wybudowano tam także garnizonową prochownię.

1820 - utworzenie arsenału Landwehry w budynku byłego kościoła klasztornego bernardynów.

1821 - zaprzestanie zamykania na noc bram miejskich. Batalion 18 pułku opuszcza Jawor i zostaje przeniesiony do Poznania.

1822 - rozebranie bramy legnickiej. Zaczyna działać regularne (2 razy w tygodniu) połączenie dylżansem pocztowym z Głogowem i Nysą. Zakłada się latarnie uliczne. Powołanie Zakładu Kredytowego Ziemińskiego.

1824 - rozebranie bram złotogórskiej i bolkogajowej.

1825 - powstaje Miejski Klub Rozrywkowy. Jest to stowarzyszenie skupiające przede wszystkim miejskich urzędników..

1830 - rozpoczyna działalność Stowarzyszenie Kobiet. Jest to organizacja charytatywna.

1831 - rada miejska wydaje ostatni w swej historii wyrok śmierci. Wykonano go 9 września tegoż roku na tzw. Bydłęcym Targu (Pastwisku). Wywołało to gwałtowne protesty mieszczan, którzy wykorzystywali to miejsce jako teren spacerowy.

1832 - wybucha epidemia cholery, która zabiera 101 ofiar (pochowano je w miejscu zajmowanym obecnie przez cmentarz żołnierzy Armii Radzieckiej).

⁹ Był to najślynniejszy, choć z pewnością nie najskuteczniejszy, z pruskich oddziałów ochotniczych (freikorpsów). Rekrutowano go przede wszystkim z młodzieży akademickiej oraz Niemców nie będących poddanymi króla pruskiego.

¹⁰ **M. Olczak**, który opisuje najpełniej tą zapomnianą bitwę nie podaje dokładnego składu sił rosyjskich.

¹¹ Od 24 do 26 sierpnia siedzibą sztabu była renesansowa kamienica przy obecnej ul. Staszica nr. 4.

¹² Jaworscy landwerzyści (z samego miasta 65 – w tym 15 ochotników) biorą w niej udział w składzie 1 legnickiego batalionu mjr. **von Kempsky** 6 śląskiego pułku piechoty landwehry.

1840 - rozebranie bramy strzegomskiej.

1843 - wielki pożar niszczy trzy pierzeje Nowego Targu (obecnie Plac Wolności). Po odbudowie oddano go do użytku jako targ warzywny. Protest radnych przeciwko noworocznemu obchodowi miasta przez garbarzy.

1844 - dzięki staraniom Towarzystwa Upiększania Miasta na Kępie Strzeleckiej zostaje utworzony Park Miejski.

1845 - 1 czerwca rozpoczyna działalność Miejska Kasa Zapomogowo - Pożyczkowa

1846 - powstaje Towarzystwo Śpiewacze. Ponowna konsekracja kaplicy św. Barbary, która funkcjonuje odąd jako kaplica pogrzebowa dla parafii św. Marcina. **Hermann Lauterbach** zakłada słynną później firmę cukierniczą. Od 1881 r. jej siedzibą była zachowana do naszych czasów kamienica nr. 8 w Rynku (dom „Pod Ułem”).

1847 - budynek mieszczący dotąd wytwórnice fortepianów **Karla Brandeisa** zostaje przekazany zgromadzeniu elżbietanek.

1848 - 18 października na tle ogólnopruskich zaburzeń związanych z Wiosną Ludów dochodzi w mieście do rozruchów stłumionych przez konną straż obywatelską. Wystąpienia jaworzan powtarzają się jeszcze kilkakrotnie w związku z czym do miasta skierowane zostają oddziały kirasjerów i regularnej piechoty.

1849 - 2 stycznia rozpoczyna działalność Sąd Powiatowy. 11 listopada (według **J. Rybotyciego**) było to 27 czerwca zostaje założona loża wolnomularska „Święty Marcin pod Trzema Kłosami”. Inicjatorem powstania loży był **Fryderyk Wilhelm Wendt** – rektor jaworskiego gimnazjum. Wśród założycieli znaleźli się min. **Albert von Stangen** – dyrektor więzienia w Jaworze, dr. **Juliusz Alberti** – chirurg powiatowy, **Józef Weigang** – poborca podatków, **Gustaw von Schwarzbach** – adwokat i notariusz z Jawora, **Hermann Lauterbach** – cukiernik i piernikarz oraz **Jonatan Ronach** – sekretarz starostwa. Zlikwidowany zostaje urząd syndyka miejskiego. Jego uprawnienia przejęte zostały przez burmistrza.

1850 - powstaje Rozrywkowy Klub Posiadaczy. Miasto gości XII Śląski Festiwal Muzyki i śpiewu. Początek działalności prywatnej Wyższej Szkoły Żeńskiej (założona przez **Marię Schaffer**, **Lucy Delachaux** i **Rozalię Roch**). Miasto zostaje oświetlone latarniami gazowymi. Odbywa się pierwsza, otwarta dla publiczności sesja Rady Miejskiej. Teatr Miejski zostaje przeniesiony do hotelu „Pod Złotym Mieczem”.

1852 - jaworska stacja poczty konnej instaluje w mieście 2 metalowe skrzynki pocztowe.

1854 - ukończenie budowy szpitala ewangelickiego (obecnie Dom Opieki dla Dorosłych przy pl. Seniora)

1855 - parafię katolicką po śmierci ks. **Langscha** (posługę swoją sprawował od 1828 r.) obejmuje ks. **Ferdynand Neugebauer** (do 1887 r.) - inicjator gruntownego odnowienia kościoła św. Marcina i plebanii. Obchody 200-lecia Kościoła Pokoju. Świątynia otrzymuje nowe organy wykonane przez **A. Lummerta** z Wrocławia.

1856 - 27 grudnia następuje otwarcie pierwszej linii kolei żelaznej łączącej Jawor ze Strzegomiem i Legnicą. Oddano też do użytku zachowany do naszych czasów budynek dworca.

1859 - służbę garnizonową w Jaworze rozpoczyna 1 batalion 7/47 kombinowanego pułku piechoty liniowej¹³.

1860 - założenie Stowarzyszenia Rzemieślników Ręcznych. Szkoła żeńska przenosi się do nowej siedziby przy ulicy Strzegomskiej 10. Posiada 4 oddziały dla 100 uczennic oraz 7 nauczycieli. 16 lipca dochodzi do wypadku w garnizonowej prochowni. W wyniku eksplozji zginęło lub zmarło z ran 7 żołnierzy. Batalion 47 pułku zostaje przeniesiony do Zgorzelca. Zastępuje go batalion fizylierów 7 pułku piechoty liniowej.

1861 - założenie Męskiego Stowarzyszenia Gimnastycznego.

1862 - założenie Katolickiego Zrzeszenia Przyjaciół (nazwa zmieniona później na Katolickie Stowarzyszenie Czeladników) oraz Stowarzyszenia Wdów i Sierot Nauczycielskich. Po wybudowaniu miejskiej gazowni Jawor zyskuje oświetlenie gazowe. Rozpoczyna się wyburzanie murów miejskich.

1863 - powstaje Kupiecki Klub Rozrywkowy. Rozpoczyna działalność Ochotnicza Straż Pożarna.

1864 - dzięki staraniom burmistrza **Ferdynanda Lindemanna** (jeden z najbardziej zasłużonych burmistrzów w historii Jawora. Swój urząd sprawował w latach 1864-95. W latach 1874-95 był także przewodniczącym Rady Kościelnej przy Kościele Pokoju) oraz najbogatszych mieszczan w lutym

¹³ Pułki liniowe formowały czasem z własnych oddziałów zapasowych tymczasowe pułki kombinowane (lub prowizoryczne). Numeracja 7/47 oznacza 7 pułk kombinowany wystawiony przez 47 pułk liniowy.

rozpoczyna pracę Gimnazjum Królewskie¹⁴. Fyzylierzy 7 pułku opuszczają jaworski garnizon i przenoszą się do Jeleniej Góry.

1866 - sąd powiatowy wprowadza się do nowego gmachu przy ul. Klasztornej.

1867 - założenie Ewangelickiego Stowarzyszenia Czeladników. Do Jawora sprowadza się 2 batalion 38 śląskiego pułku fizylierów.

1868 - Wyższa Szkoła Żeńska przenosi się do nowego budynku przy ul. Strzegomskiej (obecnie Staszica 4). W tym czasie w szkole tej uczy¹⁵ się około 100 dziewcząt (wiele uczennic pochodzi z ziem polskich zaboru pruskiego).

1869 - rozebrano niszczący Dom Kupców oraz odwach (nowy odwach wybudowano na zachodniej stronie rynku między ratuszem a winiarnią) a na ich fundamentach wzniesiony zostaje zachowany do dzisiaj budynek Teatru Miejskiego.

1870 - 38 pułk fizylierów opuszcza jaworski garnizon.

1871 - 12 maja następuje uroczyste otwarcie nowej siedziby loży masońskiej „Święty Marcin pod Trzema Kłosami” (obecny budynek Szkoły Podstawowej nr 3). Jako kolejny garnizon do miasta sprowadza się 1 batalion 19 pułku piechoty liniowej.

1872 - rozpoczyna pracę cukrownia w Starym Jaworze. Otwarcie Skweru Lindemanna (obecnie plac naprzeciwko Sądu Rejonowego - do 1945r w centrum skweru stał pomnik poległych w wojnie francusko-pruskiej 1870-71). Oddanie do użytku Szpitala Powiatowego.

1874 - rozpoczyna pracę drukarnia **Teodora Burescha**. Ukazuje się pierwszy numer „Jaworskiej Gazety Miejskiej”.

1879 - jaworski garnizon wprowadza się do nowo wybudowanych koszar (obecnie bursa międzyszkolna przy ul. Rapackiego). Otwarty zostaje także lazaret pułkowy. Obecnie jest to siedziba Pogotowia Ratunkowego.

1884 - 10 czerwca rozpoczyna swoją działalność jaworski oddział Towarzystwa Karkonoskiego (RGV). Wieża ratuszowa otrzymuje nowy zegar.

1885 - budowa hali sportowej przy ulicy Ogrodowej (obecnie hala „Victorii” przy ulicy Piłsudskiego).

1886 - ukazuje się pierwszy numer „Dziennika Jaworskiego”.

1887 - 24 czerwca zmarł proboszcz parafii katolickiej ks. **Neugebauer**. Jako ostatniego z jaworskich proboszczów pochowano go na cmentarzu kościelnym przy południowej ścianie prezbiterium (tablica nagrobna zachowała się do naszych czasów). Jego następcą zostaje ks. **August Herbig** (doktor teologii i filozofii).

1888 - miasto otrzymuje nowe wodociągi. Oddanie do użytku wieży ciśnień na Placu Szpitalnym (obecnie Plac Seniora). Jaworski zamek z więzienia męskiego zostaje przemianowany na zakład dla kobiet.

1890 - starostwo przeprowadza się do nowego budynku przy ul. Kolejowej (późniejsza szkoła medyczna)

1892 - otwarcie Szkoły Handlowej **Müllera**.

1894 - kolejnym proboszczem parafii pw. św. Marcina zostaje ks. **Josef Ginella**.

1895 - 12 marca pożar kompletnie niszczy ratusz oraz część zabudowy śródrynkowej (tzw. kramy śledziowe). Oddanie do użytku linii kolejowej Jawor - Roztoka.

1896 - otwarcie nowego cmentarza katolickiego przy szosie legnickiej oraz zachowanego do dzisiaj budynku poczty.

1897 - ukończono budowę nowego, zachowanego do naszych czasów ratusza według projektu **Theodora Gutha**.

1898 - oddanie do użytku nowych koszar. Do miasta jako nowy garnizon sprowadza się 154 pułk piechoty liniowej (5 dolnośląski).

1901 - założenie pierwszych telefonów.

1902 - uruchomiona zostaje linia kolejowa Jawor-Malczyce.

1903 - 9 maja powódź wyrządza wielkie szkody na przedmieściu bolkowskim (rejon ulic Mickiewiczza i dolny bieg Chrobrego – woda zalała ten rejon do wysokości 1 metra). Jaworski dworzec kolejowy zostaje rozbudowany przez dodanie zadaszonych peronów połączonych przejściem podziemnym.

¹⁴ Jeszcze w tym samym roku przeniosło się do nowej siedziby przy ówczesnej ulicy Humboldta (budynek został spalony w 1945 r., obecnie jest to zdewastowana szkółka rowerowa przy u. Piłsudskiego). Według **J. Rybotycy** stało się to w 1865 r.

¹⁵ Program szkoły obok przedmiotów elementarnych obejmował min: fizykę, geografę, gimnastykę, języki - niemiecki, francuski, angielski, muzykę i przyrodę.

1904 - ukończenie budowy ewangelickiej szkoły podstawowej (późniejsza szkoła podstawowa nr. 2).

1906 - jaworzanie świętują 250 rocznicę budowy Kościoła Pokoju. W związku z nią 31 października przyjeżdża do Jawora pruski następca tronu ks. **Fryderyk Wilhelm**.

1908 - otwarcie Biblioteki Miejskiej i Czytelni. Ukończenie budowy Domu Diakonisa. rozpoczyna działalność filia Dolnośląskich Zakładów Odwykowych

1910 - ukończenie rozbudowy Szpitala Powiatowego.

1911 - urodzony w Jaworze, bogaty drezdeński kupiec żydowskiego pochodzenia **Bruno Fuchs** za cenę 50.000 złotych marek funduje nowy park miejski na południowym brzegu Nysy Szalanej. Park przyjął miano fundatora i zachował je nawet w czasach rządów nazistowskich. Burmistrzem Jawora jest w owym czasie zasłużony dla rozwoju miasta **Emil Groneberg**.

1914 - początek budowy kanalizacji miejskiej (ukończona w 1916).

1919 - przez cały rok trwa budowa sieci elektrycznej. 20 lutego następnego roku miasto zostaje podłączone do sieci wysokiego napięcia. 154 pułk piechoty zostaje przemianowany na 53 pułk strzelców.

1920 - 20 lutego miasto zostaje podłączone do linii wysokiego napięcia. 53 pułk strzelców opuszcza Jawor przenosząc się do Malborka. Zostaje tam rozformowany a z jego kadr utworzono 1 batalion 3 wschodniopruskiego pułku piechoty. Koszary przekazano policji i używane były do 1926 roku jako ośrodek szkoleniowy.

1925 - Miejska Kasa Chorych otwiera przy ulicy Wrocławskiej przychodnię i zakład kąpielowy.

1926 - ukończenie modernizacji Teatru Miejskiego. Zatwierdzenie liceum żeńskiego jako szkoły państwowej.

1927 - stacja uzdatniania wody w Parku Miejskim zostaje zmodernizowana przez dodanie filtrów odkwaszających oraz nowych silników elektrycznych do studni głębinowych.

1928 - w dawnym budynku sztabu „nowych” koszar otwarto Biuro Pośrednictwa Pracy dla powiatów: jaworskiego, strzegomskiego i bolkowskiego. Szkoła żeńska przenosi się do starych koszar (obecnie bursa międzyszkolna przy ul. Starojaworskiej), gdzie działa odtąd jako Liceum Żeńskie (dla 150 uczennic). Renowacja kościoła przyklasztornego na ulicy Tkackiej (obecnie Żeromskiego).

1929 - otwarcie Muzeum Regionalnego. Siedziba znajdowała się w budynku przy obecnej ul. Piłsudskiego 18 (ówczesna ul. Ogrodowa). Był to budynek rodziny **Koschwitzów**. Pierwszym propagatorem idei powołania muzeum był **Karl Koschwitz**, nauczyciel i kolekcjoner historycznych pamiątek. Jako oficer rezerwy w stopniu kapitana zginął w 1917 roku na froncie zachodnim. Renowacja Kościoła Pokoju. **Karl Wolf** przejmuje Fabrykę Osi **Friedricha Kuringa** i zakłada Fabrykę Maszyn i Narzędzi Rolniczych.

1930 - powiększenie i modernizacja miejskiej gazowni. Liceum Żeńskie przechodzi pod zarząd miasta jako Wyższa Szkoła Żeńska.

1931 - magistrat sprzedaje miejski las w okolicy Siedmicy.

1933 - 10 października Teatr Miejski został podniesiony do rangi Teatru Prowincjonalnego Dolnego Śląska. Dyrektorem był w owym czasie **Karl Asmus Bach**, który wcześniej kierował modernizacją Teatru Powiat jaworski zostaje połączony z powiatem bolkowskim.

1935 - urząd burmistrza obejmuje kreisleiter NSDAP **Erich Tschäpe**. Pozostaje na tym stanowisku aż do 1945 roku. Od października w Jaworze stacjonuje 1 batalion 54 pułku piechoty.

1936 - do garnizonu dołącza 1 batalion 83 pułku piechoty. Obie, skadrowane dotąd jednostki zostały połączone i przeformowane w 461 rezerwowy batalion piechoty.

1937 - modernizacja wnętrza ratusza.

1938 - 29 maja oddano do użytku boisko sportowe (obecny stadion MRKS „Kuźnia”). Rozpoczęcie remontu byłego klasztoru i kościoła bernardynów, które miały być ośrodkiem szkoleniowym Hitlerjugend.

1939 - oddziały jaworskiego garnizonu biorą udział w niemieckiej agresji na Polskę.

1942 - ukończenie budowy nowego kąpieliska miejskiego. Od kwietnia zaczyna swoją działalność Podoficerska Szkoła Piechoty nr. 11. Doprowadzenie do Jawora nitki gazociągu wałbrzyskiego (koniec własnej produkcji gazu).

1945 - 28 stycznia rozpoczęła się ewakuacja jaworskiego więzienia dla kobiet. 1200 więźniarek poprowadzono w kierunku Zgorzelca. 12 lutego rankiem miała rozpocząć się ewakuacja ludności cywilnej w kierunku Czech. W południe odwołano ją z braku paliwa dla podstawionych w tym celu autobusów. Kilkutysięczny tłum ruszył w takiej sytuacji pieszo w stronę Bolkowa. Od strony Złotoryi nacierały już w tym czasie 69 i 70 brygady piechoty zmotoryzowanej z 9 korpusu zmechanizowanego 3 armii pancerniej gwardii gen. **Pawła Rybałki**. Po godzinie 16 ich artyleria rozpoczęła ostrzał miasta z rejonu mostu piotrowickiego. Powoduje to duże zniszczenia w ciągu ulicy Złotogórskiej oraz w Rynku. Wkrótce rozpoczął się bezpośredni atak na pozycje broniącego Jawora Volkssturmu. Około godziny 19 opór

Niemców zostaje złamany. W walkach o Jawor i jego najbliższe okolice poległo około 400 żołnierzy Armii Czerwonej. Straty Niemców nie zostały jak dotąd ustalone. Większość obrońców uciekła przez most na Nysie do Paszowic. W mieście pozostało około 1.500 cywilów. 28 kwietnia do Jawora przybywa pierwszy pełnomocnik polskiego rządu **Ryszard Czarnecki** z 16 osobową grupą operacyjną. Pierwszym burmistrzem zostaje **Józef Bartosiewicz**. Otwarcie: szkoły podstawowej nr 1, (organizatorem tej szkoły był **Józef Hobler**. Jej siedziba znajdowała się w budynku przy ulicy Żeromskiego. Od lutego 1946 roku szkoła przeniosła się do budynku przy ul. Kościuszki) pierwszego przedszkola, Teatru Miejskiego, Obwodowego Urzędu Pocztowo - Telekomunikacyjnego (naczelnikiem był **Stefan Góral-ski**), oraz biblioteki **Tomaszewskiego** i **Pocieja**. Swoją działalność rozpoczyna pierwszy sklep spółdzielni „Społem”. W maju powstaje w Jaworze jednostka Miejskiej Zawodowej Straży Pożarnej (pierwszym komendantem był **Leon Pluta**). 15 lipca ukazuje się pierwszy numer „Biuletynu Informacyjnego”¹⁶. 26 sierpnia powstaje Zbiorowy Cech Rzemiosła. Starszym wybrano **Mieczysława Pospieszynskiego**. W październiku ostatniego niemieckiego proboszcza parafii św. Marcina ks. **Georga Buchali** zastępuje pierwszy polski proboszcz, franciszkanin o. **Stanisław Bazan**. W dawnej Fabryce Mydła **Rudolfa Rummlera** powstają Terenowe Zakłady Przemysłu Tłuszczowego. Pierwszym dyrektorem był **Jerzy Wolski**. Od października rusza produkcja w Fabryce Pieców Blaszaných (dawna fabryka **Paula Friedricha**).

1946 - Otwarcie 11 lutego Prywatnego Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnego Miejskiego, (szkoła ta rozpoczęła swoją działalność 8 stycznia. Organizatorem i pierwszym dyrektorem był **Jan Juchniewicz**. We wrześniu tego roku szkoła została upaństwowiona i zmieniła nazwę na Państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące) Zasadniczej Szkoły Zawodowej oraz kina „Pionier”. 14 lutego rozpoczyna się wysiedlanie ludności niemieckiej. Większość do końca roku wyjechała do Westfalii. Kolejne grupy w 1947 roku wysiedlano do sowieckiej strefy okupacyjnej. Ostatnia grupa, zatrudniona przez władze polskie jako eksperci opuściła Jawor pod koniec lat 50-tych. 26 marca odbywa się zebranie założycielskie Powszechnego Banku Spółdzielczego. Inicjatorem założenia spółki był **Józef Gutkiewicz** a prezesem pierwszego zarządu **Józef Piotrowski**. Starosta **Adam „Bystry” Bykowski** zostaje zastrzelony 31 maja w niewyjaśnionych dotąd okolicznościach¹⁷. Rozpoczyna pracę Fabryka Mebli. Powstaje orkiestra symfoniczna. Działa do roku 1948. Rusza Cukrownia „Jawor” w Starym Jaworze, Warsztaty Techniczne Obsługi Rolnictwa oraz Wytwórnia Wód Gazowanych. Do Jawora przeprowadza się z Kaczorowa Dom Małych Dzieci. Pierwszą kierowniczką była **Jadwiga Drukarska**. We wrześniu rozpoczyna swoją pracę Szkoła Podstawowa nr. 2 (jej pierwszą siedzibą był budynek SP nr. 1 przy ul. Kościuszki)¹⁸ oraz Szkoła Podstawowa nr. 4 w Starym Jaworze. Jej organizatorem i pierwszym dyrektorem był **Pelagia Ambroziak**.

1947 - początek działalności kursów pielęgniarskich dla siostr PCK. Rozpoczyna pracę Powiatowa Biblioteka Publiczna. Utworzenie w Jaworze parafii prawosławnej pw. Św. Mikołaja (obejmowała ona powiaty jaworski i legnicki). Pierwszym proboszczem był ks. **Czerepanow** a siedzibą parafii było jego mieszkanie przy ul. Przyjaciół Żołnierza. Powstaje drużyna bokserska „Zryw” (przemianowana później na Gwardia Jawor – data założenia prawdopodobna). Jaworscy bokserzy walczyli w klasie A. Trenerem był min. **T. Lewicki** a wśród zawodników wymienia się takie nazwiska jak : **Czerechowicz, Iwanicki, Kulpa, Korniak, Lisiecki, Łaptaś, P. Mleko, Natali (Włoch), Szulim i Tomasiewicz**. W 1950 r. drużyna została rozwiązana. Najprawdopodobniej w 1952 r. powstała w jej miejsce sekcja bokserska Unii Jawor (w 1953 r. Klub przemianowano na Spójnię). Wśród zawodników obu drużyn wyróżniali się: **L. Baran, K. Hainberg, J. Jeremicz, J. Misiewicz**. Klub działał do 1954 r.

1948 - przeniesienie Szkoły Podstawowej nr. 2 do obecnej siedziby przy Placu Bankowym raz 3-letniej Szkoły Kamieniarskiej. Pierwszy dyrektorem (do 1954 r.) był **Stanisław Detka (Dytka?)**. Szkoła Podstawowa nr. 1 przenosi się do nowej siedziby przy ul. Limanowskiego¹⁹. Powstaje chór parafialny. Jego założycielami byli **Stanisław Madera** i **Zygmunt Kułak**.

1949 - 29 maja w dawnej siedzibie Heimatmuseum i przy wykorzystaniu jego zbiorów rozpoczyna działalność Muzeum Regionalne. Pierwszym dyrektorem (do 1951 roku) był **Antoni Broda (Brade?)**. 1 czerwca otwarty zostaje jaworski oddział NBP w obecnej siedzibie przy ulicy Poniatowskiego 7. Swoją posługę kończy ostatni niemiecki proboszcz Kościoła Pokoju pastor **Krügler**.

¹⁶ Zachowany w zbiorach Muzeum Regionalnego w Jaworze.

¹⁷ Wojskowy Sąd Okręgowy uznał za winnych tego zabójstwa i skazał na karę śmierci **Jana Kruka** i **Czesława Warankę**.

¹⁸ Dyrektorem szkoły był w owym czasie **Teodor Gumiński**.

¹⁹ Do budynku byłej siedziby Komitetu Żydowskiego.

1950 – na skutek administracyjnej reformy państwa zlikwidowany zostaje urząd burmistrza miasta Jawora. Aż do roku 1974 zastępuje go organ kolegialny – Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, którego przewodniczący de facto pełni rolę burmistrza.

1951 - początek działalności Powiatowej Biblioteki Pedagogicznej. Inicjatorką powstania biblioteki była kierowniczka Powiatowego Ośrodka Doskonalenia Kadr Zawodowych **Antonina Wiatrowska**. Pierwszą kierowniczką była **Maria Barzyk**.

1952 - produkcję rozpoczyna Fabryka Narzędzi Rolniczych (w dawnej fabryce **Karla Wolfa**). W Liceum Ogólnokształcącym wykryto uczniowską organizację konspiracyjną. Aresztowano i skazano w tej sprawie na kary więzienia **Mieczysława Hojowskiego**, **Stanisława Ordę** i **Romana Pękalskiego**. Ponadto 12 osób otrzymało wyroki za świadome ukrywanie istnienia nielegalnego związku.

1953 - rozpoczyna pracę Powiatowy Dom Kultury (pierwszym kierownikiem był **Kajrowski**, zastąpił go **Fiedelmann** a po nim do roku 1974 **Leonarda Błażewicz**. Siedzibą PDK był budynek przy obecnej ul. Strzegomskiej 7) oraz kino „Związkowiec”. Pracownik jaworskiej garbarni **Stanisław Mielczarek** zostaje mistrzem Polski w maratonie na Centralnej Spartakiadzie w Warszawie. **Józef Gutkiewicz** i **Henryk Pałasz** zakładają oddział Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.

1954 - ukazuje się pierwszy numer „Wiadomości Jaworskich” (wydawane do 1956r). Rozpoczyna swoją pracę Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna. Pierwszym dyrektorem był dr. **Antoni Andreasik**. Przy TKS „Sparta Jawor” powstaje sekcja motorowa. Dokładna data powstania sekcji nie jest znana. Być może nastąpiło to rok później. Sekcja przestała istnieć w 1956 r. Pomysłodawcą i pierwszym kierownikiem sekcji był **Władysław Napierała**. Od września 1955 r. zastąpił go **Michał Kłodziński**.

1955 - przy Ludowym Zespole Sportowym powstaje sekcja akrobatyczna. Organizatorem był **Zygmunt Biegaj**. Sekcja przekształciła się później w Międzyszkolny (następnie Miejski) Klub Sportowy „Victoria”. Jaworscy akrobaci wielokrotnie zdobywali zarówno drużynowo jak i indywidualnie najwyższe miejsca na zawodach krajowych i międzynarodowych. Wśród wychowanych przez ten klub mistrzów i wicemistrzów Polski byli min. **Edward Andrzejak**, **Piotr Biegaj**, **Ewa Grochowicka**, **Magdalena Kunasiewicz**, **Piotr Matuła**, **Halina Wiącek**, **Andrzej Kroczak**, **Marek Haczekiewicz**, **Sławomir Miłoś**, **Jakub Zaim** (pełna lista znakomitych osiągnięć „Victorii” przekroczyłaby znacznie ramy tego opracowania). Obecnie zespół trenerów „Victorii” tworzą **D. Sawicka**, **S. Miłoś** i **J. Zaim**. Zasadnicza Szkoła Zawodowa zostaje przeprofilowana na Zasadniczą Szkołę Mechanizacji i Rolnictwa. Swoją działalność kończy Szkoła Kamieniarska. Prawdopodobnie w tym roku na bazie Klubu Spójnia utworzono KS Sparta. W Jaworze powstaje placówka Polskiej Komunikacji Samochodowej (początkowo tylko dla samochodów ciężarowych, od 1962 r. także dla autobusów).

1956 - KS Sparta zostaje przemianowany na Start – Jawor. Zlikwidowane zostaje więzienie w jaworskim zamku.

1957 - powstaje Ognisko Muzyczne. Jego organizatorem i pierwszym dyrektorem był **Zygmunt Kułak**

1958 - otwarcie nowego Cmentarza Komunalnego.

1959 - przy ul. Piastowskiej 3 rozpoczyna swoją działalność Spółdzielnia Pracy Inwalidów „In-produs”. Zawodnik sekcji bokserskiej Startu – Jawor (powstała w 2 poł. lat 50-tych) **Ryszard Terlega** zdobywa tytuł mistrza Dolnego Śląska. Jego trenerem był **J. Werenicz**. Paradoksalnie sukces ten zbiegł się z końcem sekcji, która została rozwiązana jeszcze w tym samym roku.

1960 - pierwsza nabór ogłasza Zasadnicza Szkoła Medyczna Asystentek Pielęgniarskich. . Ukończenie remontu basenu w Parku Miejskim.

1961 - ukończenie budowy (w ramach akcji „1000 szkół na 1000 - lecie”) Szkoły Podstawowej nr 5. Pierwszym kierownikiem zostaje **Jadwiga Ferber**. Fabryka Pieców Blaszanych zmienia się w Fabrykę Wytwarzania Metalowych.

1962 - utworzenie Zasadniczej Szkoły Przyzakładowej oraz Technikum Mechanicznego przy Fabryce Narzędzi Rolniczych (obie szkoły 3-letnie). Ówczesną siedzibą szkoły był budynek dzisiejszej bursy przy ul. Rapackiego. Pierwszym dyrektorem był **Jan Szary**.

1963 - rozpoczyna się odbudowa zniszczonych w czasie wojny pierzei rynku według projektu **Stanisława Müllera**. Kierownikiem budowy był **Kazimierz Polkowski**. Prace zakończono w roku 1967. Zasadnicza Szkoła Medyczna Asystentek Pielęgniarskich zostaje przemianowana na Liceum Medyczne Pielęgniarstwa.

1964 - działalność rozpoczynają Zakłady Wytwórcze Pamiątek „Foto-Pam”. Muzeum Regionalne zostaje przeniesione z ulicy Armii Czerwonej (obecnie Piłsudskiego) do zespołu klasztoru bernardynów przy ul. Klasztornej. Dyrektorem muzeum był wówczas **Włodzimierz Musiał**.

1965 - otwarcie Szkoły Podstawowej nr 3. Powstanie Spółdzielni „Ogniwo”, Powiatowej Spółdzielni Usług Różnych oraz Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej.

1966 - powołanie Spółdzielni Wielobranżowej Rzemiosł Różnych. Przy Powiatowym Domu Kultury powstaje Zespół Teatralny. Jako pierwszy prowadził go **Henryk Dłużyński**. Zastąpiła go **Danuta Rybicka**. Zespół działał do 1977 r. W styczniu zarejestrowana zostaje Powiatowa Spółdzielnia Mieszkaniowa „Jawor” (przemianowana później na Spółdzielnię Mieszkaniową Lokatorsko - Własnościową, pierwszym prezesem był **Jan Kasprzak**). 1 lipca powstaje jaworski oddział PTTK. Pierwszym prezesem zostaje **Bronisław Jakimowicz**.

1967 – w styczniu w Jaworze utworzony zostaje oddział wrocławskiego Przedsiębiorstwa Handlu Sprzętem Rolniczym „Agroma”. w sierpniu na Placu Wolności odsłonięty zostaje obelisk upamiętniający 1000-lecie Chrztu Polski. Rozpoczęcie budowy osiedla Piastowskiego.

1970 - gruntownie odnowiona zostaje kaplica św. Barbary. Śląska Fabryka Mydła (dawne Terenowe Zakłady Przemysłu Tłuszczowego) zostaje przemianowana na Jaworskie Zakłady Chemii Gospodarczej „Pollena”.

1971 - Jawor kolejny raz zdobywa 2 miejsce w Ogólnowojewódzkim Konkursie Czystości.

1972 - likwidacja cmentarza ewangelickiego przy Kościele Pokoju. Otwarcie Technikum Mechanicznego. Utworzenie na bazie Szkoły Podstawowej nr. 3 Państwowego Zakładu Wychowawczego dla dzieci z lekkim upośledzeniem umysłowym. Dyrektorem została **Emilia Gomółka**. We wrześniu 1982 r. zakład przyjął nazwę Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego. Ukończenie budowy zalewu rekreacyjnego na potoku Jawornik. Oddany do użytku 22 lipca tegoż roku.

1973 - początek budowy Zakładów Kuzienniczych i Maszyn Rolniczych. Dyrektorem JZChG „Pollena” zostaje **Andrzej Brambor** (zajmuje to stanowisko do 1992 r., najdłużej w historii zakładów).

1974 - ukazuje się pierwszy numer „Przeglądu Fabrycznego”. Pismo wychodziło aż do stycznia 1990 r. Oddanie do użytku kina „Jubilat” oraz Klubu Technika ZKiMR. Ukończenie remontu kaplicy Św. Maksymiliana Marii Kolbego w Starym Jaworze. Ołtarz dla kaplicy zaprojektował ks. **Kazimierz Fedyk** z Paszowic. Reforma administracyjna likwiduje „kolegialnego burmistrza” – Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. Zostaje ono zastąpione przez urząd Naczelnika miasta Jawora.

1975 - zlikwidowanie powiatu jaworskiego. Na bazie Powiatowego Domu Kultury powstaje Jaworski Ośrodek Kultury. Pierwszym dyrektorem był **Marek Czepirski**. W styczniu 1976 r. zastąpił go **Józef Noworól**. Kolejna zmiana nastąpiła w 1998 r. kiedy to dyrektorem został **Sławomir Janus**.

1976 - zakończenie budowy Zakładów Kuzienniczych i Maszyn Rolniczych. Swoją działalność rozpoczyna Towarzystwo Miłośników Jawora. Pierwszym prezesem został **Antoni Badoń**. W 1978 roku zastąpiła go **Aleksandra Laszczyk**. Rozpoczęcie odbudowy byłego klasztoru bernardynów. Powstaje klub piłki siatkowej „Transportowiec”. Pierwszym prezesem klubu był **Jerzy Kowalik** a trenerem **Jerzy Sowa**. Od 1985 roku zespół grał w III lidze (trenerem był wówczas **Lesław Chrzanowski**, od 1986 r. zastąpił go **Dariusz Subocz**), kilkakrotnie plasując się w czołówce tabeli. Ostatni raz „Transportowiec” zagrał w sezonie 1991-92.

1977 - odbywają się I Jaworskie Biesiady Literackie. Pomysłodawcą imprezy był **J. Noworól**. Wśród gości byli min. **Henryk Worcell**, **Stanisław Srokowski**, **Józef Baran**, **Janusz Termer**, **Kazimierz Koszutski** i **Tadeusz Śliwiak**.

1979 - rozpoczyna się rozbudowa Szpitala Rejonowego. Uruchomienie miejskiej komunikacji autobusowej między Jaworem i Legnicą. Jest to tak popularna później „14”.

1980 - 16 czerwca umiera długoletni, zasłużony proboszcz parafii św. Marcina ks. **Jan Tokarz**. Jego następcą zostaje od 1 sierpnia ks. **Walenty Szałęga**. Zakończenie prac renowacyjnych w kaplicy św. Wojciecha. Drużyna piłkarska MRKS „Kuźnia” po raz pierwszy w swojej historii wywalczyła awans do III ligi. Kierownikiem drużyny był wówczas **Henryk Bil** a trenerem **Mieczysław Bienusiewicz**.

1981 - pierwsze wydanie „Jaworskiej Kroniki Filmowej” **Janusza Kredoszyńskiego**.

1982 - 31 sierpnia na Rynku odbywa się manifestacja przeciwko rygorom stanu wojennego. Za udział w tym proteście na kary więzienia skazano min. **Elżbietę** i **Stanisława Witków**. Modernizacja wieży ciśnień na Placu Seniora.

1983 - utworzenie Jaworskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego. Rozpoczęcie budowy Osiedla Fabrycznego.

1984 - ukończenie budowy Szkoły Podstawowej nr. 7 (pierwszym dyrektorem został **Albin Bobowski**). Powstaje Jaworski Klub Taneczny. Przy Jaworskim Ośrodku Kultury powstaje Zespół Teatralny „Certa”. Zespołem kierowała **Danuta Rybicka**.

1985 - ukończenie rozbudowy Szpitala Rejonowego. 6 października odbył się Telewizyjny Turniej Miast Jawor-Wieluń (zakończony remisem, choć na skutek nieprzygotowania realizatorów programu na taką sytuację Jawor w drodze losowania otrzymał większy puchar).

1986 - zakończenie remontu zespołu klasztornego bernardynów. Dyrektorem Muzeum Regionalnego był w owym czasie **Zbigniew Kraska** (od 1979 r.). Jego poprzednikiem w latach 1977-79 był zasłużony dla odbudowy klasztoru **Antoni Badoń**. W Międzyszkolnym Klubie Sportowym „Victoria”

utworzona zostaje sekcja siatkówki kobiecej. Fabryka Wyrobów Metalowych zmienia nazwę na Fabrykę Wyrobów Emaliowanych

1988 – Fabryka Wyrobów Emaliowanych przenosi się do nowej siedziby przy ul. Wrocławskiej. Początek remontu sali teatralnej JOK.

1989 - 4 czerwca odbywa się zebranie założycielskie jaworskiego koła Związku Sybiraków.

1990 - 15 stycznia powstaje jaworski obwód Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. 27 maja odbyły się pierwsze po wojnie, wolne wybory do samorządu lokalnego. Przewodniczącym Rady Miejskiej zostaje **Piotr Wątrucki** a burmistrzem **Bogusław Węgiel**. Pierwsze wydanie tygodnika „Gazeta Jaworska”. Inicjatorami powstania tej gazety byli **Józef Noworól** i **Ryszard Trzeźniowski**. Obecnie tygodnik ukazuje się jako „Nowa Gazeta Jaworska”. 26 sierpnia utworzono drugą jaworską parafię rzymskokatolicką – pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego. Pierwszym proboszczem nowej parafii zostaje ks. **Edward Pasionek** (w 1993 r. zastąpił go ks. **Czesław Paruch**, z kolei po nim w 1998 r. parafię przejął ks. **Zbigniew Tracz**). Utworzenie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Powołanie na bazie 25 Starszoharcerskiej Drużyny Lotniarskiej Harcerskiego Klubu Lotniarskiego „Rotor”. Założycielem klubu był **Tadeusz Idzik**.

1991 - ukazuje się pierwszy numer tygodnika „Tygodnik Jaworski”. Redaktorem naczelnym był **Michał Lenkiewicz**. Gazeta ukazywała się od 2 czerwca do 10 października. Oddziały Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej opuszczają Jawor. Rozpoczyna działalność Klub Sportowy „Satori”. Grupa lekarzy - społeczników zawiązuje Jaworskie Stowarzyszenie Pomocy Ludziom. Pierwszym prezesem zostaje dr. **Jacek Krajewski**. Utworzenie Jaworskiej Komunikacji Miejskiej. Po ponad 40-letniej przerwie wznawia swoją posługę parafia ewangelicko-augsburska pw. Św. Ducha. Pierwszym proboszczem zostaje ks. **Roman Kluz**. Powstaje chór „Albertówka”. Pierwszym chórmistrzem został **Ryszard Rydz**.

1992 - odbywają się obchody 750 - lecia nadania praw miejskich. W kwietniu ukazuje się pierwszy numer miesięcznika samorządowego „Ziemia Jaworska”. Redaktorem naczelnym był również **Michał Lenkiewicz**. Tytuł ukazywał się od kwietnia 1992 do stycznia 1996 roku. Rozpoczyna działalność klub sportowy „Olimpia” (utworzony na bazie sekcji siatkówki kobiecej MKS „Victoria”). Od 1 kwietnia jaworski oddział „Agromy” staje się jednostką samodzielną. 14 kwietnia utworzony zostaje jaworski Obwód Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Prezesem Zarządu został wówczas **Eugeniusz Delegiewicz**. 26 lipca otwarty zostaje jaworski oddział legnickiej Izby Przemysłowo - Handlowej. Przewodniczącym zarządu został **Andrzej Brambor**. Na bazie dawnego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej powstaje Spółka „COM-D”. Prezesem zarządu został ostatni dyrektor PGKiM **Henryk Olejnik**. 11 listopada odbył się pierwszy koncert Jaworskiego Zespołu Kameralnego „Violinetta”. Działał on wówczas w składzie: **Tadeusz Wachowski**, **Adam Sulicz**, **Stanisław Duszeńko**, **Piotr Jędrasik**. Rozpoczęcie modernizacji wodociągów miejskich. Zbudowano wówczas 2 stacje uzdatniania wody (kontenerowe).

1993 - 1 stycznia rozpoczyna swoją działalność Rejonowy Urząd Pracy. Jego pierwszym kierownikiem zostaje **Janusz Holicki**. W poklasztornym kościele przy Muzeum Regionalnym otwarta zostaje Dolnośląska Galeria Sztuki Sakralnej. W lutym rozpoczyna pracę Bank Sprzętu i Żywności JSPL. Kierownikiem jest **Jan Pacak**.

1994 - obchody 340 rocznicy poświęcenia Kościoła Pokoju. Rozpoczyna działalność Klub Sportowy „Cukrownik”. Oddanie do użytku zmodernizowanego systemu uzdatniania wody. 11 kwietnia przed kościołem św. Marcina odsłonięto pomnik Sybiraków. Ukazuje się pierwszy numer „Zwiastuna Nadziei”, miesięcznika wydawanego przez parafię Miłosierdzia Bożego (ostatni numer wydano w czerwcu 1996 r., redaktorem naczelnym był ks. **Dariusz Kowalczyk**). Fabryka Wyrobów Emaliowanych zmienia nazwę na Carlsson – Fawem Poland.

1995 - nieudane referendum w sprawie odwołania rady miejskiej. 16 marca Jawor przystępuje do Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu „Nysa”. W kwietniu zaczyna swoją działalność Jaworski Klub Biegacza. Założycielami klubu byli: **Jan Czekiel**, **Michał Lenkiewicz**, oraz **Stanisław Mazurek**. 24 czerwca na domu rodzinnym **Henrietty Hanke** odsłonięto poświęconą pisarce tablicę pamiątkową. Rozpoczyna się renowacja Kościoła Pokoju współfinansowana min. przez UNESCO, Unię Europejską oraz rodzinę **von Richthofenów**. Odbywa się pierwsza edycja Jaworskich Koncertów Pokoju oraz I Przegląd Zespołów Kameralnych i Zdrojowych Dolnego Śląska.

1996 - 23 kwietnia erygowana została nowa parafia rzymsko - katolicka pw. Matki Boskiej Różańcowej. Pierwszym administratorem (od 2004 r. proboszczem) został ks. **Waldemar Hawrylewicz**.

1997 - odbywa się pierwsza edycja Międzynarodowych Targów Chleba. W czerwcu tego roku zarejestrowano Stowarzyszenie Międzynarodowe Targi Chleba, którego prezesem jest dr. **Jacek Krajewski**. Jawor zostaje wyróżniony „Dolnośląskim Kluczem Sukcesu 1996” jako najbardziej gospodar-

na gmina miejska Dolnego Śląska. Jesienią rozpoczyna swoją działalność Jaworskie Studio Telewizji Kablowej. Pierwszy zespół tworzyli: **Małgorzata Kądziołka**, **Justyna Przysiężna**, **Tomasz Gala**.

1998 - 13 stycznia uruchomione zostaje nowe wysypisko miejskie przy drodze do Godziszowej. Po dwóch kadencjach **Bogusława Węgla** kolejnym burmistrzem zostaje **Stanisław Tomczak**. Zakończenie remontu sali teatralnej JOK.

1999 - 1 stycznia po 24 latach odradza się powiat jaworski. 6 stycznia zmarł **Józef Ziętek**, poeta przez cały okres powojenny związany z Jaworem. W listopadzie podpisana zostaje umowa o partnerstwie z czeskim miastem Turnov. Przy JOK powstaje Teatr Myśli Twórczej. Zespół prowadzi **Renata Giers**. Kieruje ona także Teatrem Magiczne Zwierciadło (powstał w 2000 r.) oraz Integracyjną Grupą Teatralną (2002 r.). Na wysypisku miejskim rozpoczyna pracę kompaktor (zakupiony w 1995 r.).

2000 - na domu nr. 34 w Rynku odsłonięta zostaje tablica pamiątkowa poświęcona niemieckiemu poecie z przełomu XVII i XVIII wieku **Johannowi Christianowi Güntherowi**. W latach 1720-21 mieszkał tutaj w domu swego przyjaciela, lekarza **Adama Gorna**. Oddana zostaje do użytku kryta pływalnia (późniejsza „Słowianka”) przy al. Wojska Polskiego.

2001 - 28 marca Jawor przystępuje do Specjalnej Strefy Ekonomicznej w Kamiennej Górze. 1 maja zostaje oddane do użytku Centrum Sportowe na Osiedlu Przyrzecze. Kościół Pokoju zostaje wpisany na listę dziedzictwa światowego UNESCO. Ukończenie remontu ośrodka wypoczynkowego na „Jaworniku”. 6 października rozpoczęła się budowa kościoła pw. Matki Boskiej Różańcowej (przy al. Jana Pawła II).

2002 - w lutym podpisana zostaje trójstronna umowa o współpracy między Jaworem, Turnovem i niemieckim miastem Niesky. 7 września odbywają się miejskie uroczystości związane z wpisaniem Kościoła Pokoju na listę UNESCO. 10 listopada na skutek zwycięstwa w II turze wyborów samorządowych nowym burmistrzem Jawora (wybrany po raz pierwszy w sposób bezpośredni) zostaje **Artur Urbański**. Oddane zostają do użytku organy tej świątyni zrekonstruowane dzięki rodzinie **von Richthofen**. Urząd Miasta w Jaworze otrzymuje międzynarodowy certyfikat PN EN ISO 9001:2001 Systemu Zarządzania Jakością.

2003 - rozpoczęto modernizację systemów ogrzewania i izolacji budynku Gimnazjum nr. 1 (dawna Szkoła Podstawowa nr. 7). Inwestycję zakończono w 2005 r.

2004 - 4 sierpnia rozpoczyna działalność Towarzystwo Miłośników Parku Brunona Fuchsa. Założycielami byli **Grzegorz Psujek** (prezes), **Marta Wątrucka**, **Joanna Owczarek-Borkowska**. Celem stowarzyszenia jest odbudowa świetności jaworskiego Parku Miejskiego. W grudniu zarejestrowane zostało Stowarzyszenie Zamek Piastowski (prezesem jest **Czesław Trzos**) oraz Społeczne Towarzystwo Promocji Miasta Jawora (prezesem jest **Wiesław Rojowski**). Drużyna siatkarek „Olimpii Jawor” awansowała do serii B krajowych rozgrywek siatkówki kobiet. Trenerem drużyny był wówczas **Lesław Chrzanowski**.

2005 - od 1 stycznia gospodarka wodno-ściekowa w Jaworze przechodzi pod zarząd władz miasta. 20 czerwca rozpoczyna swoją działalność Towarzystwo Społeczno Kulturalne „Księstwo Jaworskie”. Jego prezesem wybrano **Bogdana Krupę**. 3 września podpisana zostaje wstępna umowa o współpracy między Jaworem i Niepołomicami. Od 9 do 11 września odbywają się obchody 350 rocznicy budowy Kościoła Pokoju, których kulminacyjnym momentem jest wprowadzenie do świątyni trzech odnowionych dzwonów (noszą one nazwy „Wiara”, „Nadzieja” i „Miłość”) z 1708 r. Na terenie Parku Pokoju wmurowano tablicę pamiątkową poświęconą jaworzanom pochowanym na zlikwidowanym w 1972 r. cmentarzu ewangelickim. W wyniku wyborów parlamentarnych z 25 września pierwszym w powojennej historii (wybrany w wolnych wyborach) posłem z Jawora została **Elżbieta Witek** (nauczycielka, długoletnia dyrektorka SP nr. 2, startowała z listy Prawa i Sprawiedliwości).

2006 - W czerwcu jaworskie Muzeum Regionalne do swoich zbiorów dwa bardzo cenne eksponaty – kubek monetarny z 1707 r. i oprawę księgi z ok. 1720 r. (oba zabytki są dziełami jaworskich złotników – **Johanna Standacha** i **Johanna Engelbrachta**). 8 listopada zakończył się remont Policealnej Szkoły Służb Społecznych (dawny „Medyk”). 11 listopada podpisana zostaje umowa o partnerskiej współpracy między Jaworem a Niepołomicami. 12 listopada odbywają się wybory samorządowe. **Artur Urbański** zostaje w I turze wybrany na drugą kadencję burmistrzem Jawora.

Bibliografia:

1. **Codex Diplomaticus Silesiae**, t. 7, Breslau 1868
2. **Dzwolak R.**, Dzieje oświaty i kultury w Jaworze, Jawor 1985.
3. **Dzwolak R.**, Dzieje rzemiosła w Jaworze – przyczynek do dziejów miasta, Jawor 1985.
4. **Freyer A.**, **Jawor i Ziemia Jaworska**, Jawor 1995.
5. **Freyer A.**, **Skoczylas – Stadnik B.**, **Szkiładź M.**, Kościół Pokoju w Jaworze, Jawor 1996.
6. **Fischer Ch. F. E.**, Chronik der Schlesischen Kreisstadt Jauer 1008-1817, Jauer 1818.
7. **Fischer Ch. F. E.**, Geschichte und Beschreibung der schlesische Fürstentumshauptstadt Jauer, Jauer 1803–1805.
8. **Galas Alicja**, **Galas Artur**, Dzieje Śląska w datach, Wrocław 2001.
9. **Graber E.**, Die Inventare der nichtstadtlichen Archive Schlesiens, Kreis Jauer, Breslau 1930.
10. **Grünhagen K.**, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, Breslau 1868.
11. **Gurquin B.**, Zamki śląskie, Warszawa 1957.
12. **Halbsguth J.**, Beiträge zur Sozial – und Wirtschaftsgeschichte der Stadt Jauer, Breslau 1936.
13. **Heuber G.**, Evangelische Friedenskirche in Jauer, genannt zum heiligen Geist, Breslau 1906.
14. **Jastrzębski S.**, Jawor i okolice, Wrocław 1973.
15. **Koischwitz O.**, Jauer, Ein Wegweiser durch die Heimat und ihre Geschichte, Jauer 1939.
16. **Łaborewicz I.**, Słownik nazw ulic, placów i parków Jawora od XIII w. do 1995 roku, Jawor 1996,
17. **Maleczyńska E.**, Ruch husycki w Czechach i w Polsce, Warszawa 1959.
18. **Müller-Bohn H.**, Die deutschen Befreiungskriege, Berlin 1912.
19. **Olczak M.**, Kampania 1813 Śląsk i Łużyce, Warszawa 2004.
20. **Pacak P.**, **Szkiładź M.**, Historia i zabytki, Jawor 1995.
21. **Pilch J.**, Zabytki architektury Dolnego Śląska, Wrocław 1978.
22. **Rybotycki J.**, Dzieje parafii rzymsko-katolickiej i kościoła św. Marcina w Jaworze 1242-1992, Jawor 1995.
23. **Rybotycki J.**, Jawor od A do Z, t. 1, Jawor 1997.
24. **Rybotycki J.**, Jawor od zarania dziejów do 1264 r, Jawor 1984
25. **Rybotycki J.**, Księstwo Jaworskie I jego stolica 1264-1392, Jawor 1987.
26. **Scheuermann F.**, Chronik der Stadt Jauer in Schlesien vom Jahre 1805-1868, Jauer 1869.
27. **Schonaich G.**, Die alte Jauersche Stadtbefestigung, Jauer 1903.
28. **Schonaich G.**, Die alte Fürstentumshauptstadt Jauer, Jauer 1903.
29. **Schonaich G.**, Plangestaltung und Aufbau der alten Fürstentumshauptstadt Jauer, Jauer 1932.
30. **Skoczylas–Stadnik B.**, Zabytkowy Jawor, Jawor 1997.
31. **Wiszewski P.**, Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego, Świdnica 1998.
32. **Żeroński A.**, Historia Muzeum Regionalnego w Jaworze w latach 1929-2000, Praca Licen-
cyjcka, Legnica 2002.

W pracy nad kalendarium wykorzystałem także artykuły prasowe następujących autorów: **A. von Freyer**, **B. Krupa**, **I. Łaborewicz**, **P. Pacak**, **J. Rybotycki**, **M. Szkiładź** zamieszczone w: „Gazeta Jaworska”, „Nowa Gazeta Jaworska”, „Przegląd Fabryczny”, „Ziemia Jaworska”, roczniki wymienionych tytułów oraz raport z prac archeologicznych **R. Piwki** i **J. Romanowa**.

***

Dziękuję Muzeum Regionalnemu w Jaworze za udostępnienie swych zbiorów (szczególnie p. **Mirosławowi Szkiładziowi**), p. **Sławomirowi Janusowi**, **Włodzimierzowi Musiałowi** oraz **Józefowi Noworólowi** za merytoryczną pomoc.

***

Aneksy

1. Lista burmistrzów, dyrektorów i naczelników Jawora

Poniższa lista opiera się przede wszystkim na ustaleniach **G. Schonaicha** opublikowanych w Die Alte Fürstentumshauptstadt Jauer, skorygowanych i uzupełnionych w oparciu o najnowsze badania. Ponieważ w przypadku burmistrzów z XIV i XV w. najczęściej nie potrafimy dokładnie ustalić ile lat każdy z nich pełnił swój urząd przyjąłem za **Schonaichem** zasadę wymieniania, w którym roku dany burmistrz został zapisany w dokumentach.

1. 1300 – **Walter Czerwonoskórnik**
2. 1318 – **Matthias Herbert**
3. 1324 – **Hanko** (Hynko?) **Saro**
4. 1335 – **Andreas Suarebach**
5. 1343 – **Walter Saro**
6. 1357 – **Jefndil** (?) **Mense**
7. 1359 – **Simon Kürszner**
8. 1364 – **Simo Kursiner** (być może chodzi tutaj o tą samą osobę co w 1359 r.)
9. 1367 – **Johann Saricus**
10. 1373 – **Matthias Kourolff** (zapisany też jako **Mathes Konstalf**)
11. 1374 – **Paweł** (Pawil) **Jencz** (Jenzsch)
12. 1381 – **Tyczko** (Tize) **Hopffe**
13. 1382 – **Ritscho Lowterbach**
14. 1384 – **Konrad** (Kunrad) **de Skohl**
15. 1385 – **Peter Scholewitz**
16. 1386 – **Guncze** (Guncelin?) **Weber**
17. 1387 - **Matthias Kourolff**
18. 1388 – **Hubener** (imię nieznane)
19. 1389 – **Johann Hannemann**
20. 1391 – **Hanko Lowterbach**
21. 1392- **Hannemann Juvenis**
22. 1393 – **Heinrich** (Heinricus) **Rabe**
23. 1395 – **Hanko Lowterbach**
24. 1398 – **Mikołaj Hewseler**
25. 1399 – **Hannemann Juvenis**
26. 1400 – **Fundeling** (imię nieznane)
27. 1401- **Heinrich Rabe** (zapewne jest to ta sama osoba co w roku 1393)
28. 1402 – **Martin Kouwerolff**
29. 1403 – **Jakub Pfol**
30. 1404 – **Allerius** (?)
31. 1405 - **Mikołaj Hewseler**
32. 1413 – **Fryderyk** (Fridrich) **Spilner**

33. 1413 – **Matthias Neuwirt**
34. 1414 - **Martin Kouwerolff**
35. 1415 – **Mikołaj Hewzeler** (prawdopodobnie jest to osoba tożsama z burmistrzem **Hewselelem** z 1398 i 1405 r.)
36. 1416 – **Henczil** (Henzschil) **Rabe**
37. 1417 – **Johann Rowhe**
38. 1418 - **Mikołaj Hewzeler**
39. 1419 – **Johann Rowhe**
40. 1420 - **Mikołaj Hewzeler**
41. 1421 – **Jodok** (Jodocus) **Lowtirbach**
42. 1422 – **Georg Spilner**
43. 1423 – **Andreas Gunther**
44. 1424 – **Jodok Lowtirbach**
45. 1425 – **Teodoryk** (Theodorich) **Frycze** (Fritsche)
46. 1426 – **Andreas Gunther**
47. 1427 – **Jodok Lowtirbach**
48. 1428 – **Filip** (Philip) **Frycze** (Fridsche)
49. 1429 – **Peter Rabe**
50. 1430 – **Johann Rowhe**
51. 1431 – **Georg Spilner**
52. 1432 – **Mikołaj** (Nicolaus) **Rabe**
53. 1433 – **Mikołaj Hartung**
54. 1434 – **Georg Spilner**
55. 1435 – **Mikołaj Hoebel**
56. 1436 – **Johann Lawterbach**
57. 1437 – **Mikołaj Ruchler**
58. 1438 – **Peter Rabe**
59. 1439 – **Mikołaj Ruchler**
60. 1440 – **Johann Lawterbach**
61. 1441 – **Mikołaj Ruchler**
62. 1442 – **Johann Lawterbach**
63. 1443 – **Filip Frycze**
64. 1444 – **Mikołaj Ruchler**
65. 1445 – **Johann Lawterbach**
66. 1446 – **Hans Lauterbach**
67. 1447 – **Dominik** (Dominicus) **Kolbenitz**
68. 1448 – **Johann Lawterbach**
69. 1449 – **Filip Frycze** (tym razem nazwisko zapisane jako **Fritsche**, jest to najprawdopodobniej ta sama osoba co w latach 1428 i 1443)

70. 1461 – **Bonawentura Lauterbach**

71. 1466 – **Georg Rabe**

72. 1492 – **Walentin Pohl** (wg. **J. Rybotyckiego** był to **Walentin Pole – Walentyn Polak**)

73. 1496 – **Walentin Hertwig**

74. 1505 – **Kacper** (Kaspar) **Wahner** (?)

75. 1521 – **Gaspar Hoffmann**

Prawdopodobnie w nieustalonym jak dotąd czasie między rokiem 1521 a 1537 po raz pierwszy pełnił urząd burmistrza **Melchior John**, pominięty w tej części spisu **Schonaicha** (wymieniany jako burmistrz w 1527 r. w związku z buntem chłopów piotrowickich).

76. 1537 – **Ambroży** (Ambrosius) **Gierlich** – pierwszy burmistrz ewangelicki

77. 1539 – **Melchior John**

78. 1541 – **Melchior John**

79. 1548 – **Melchior John**

80. 1550 – **Georg Rudolff**

81. 1552 – **Melchior John**

82. 1553 – **Melchior John**

83. 1554 – **Georg Rudolff**

84. 1555 – **Melchior John**

85. 1556 – **Melchior John**

86. 1557 – **Melchior John**

87. 1558 – **Kacper** (Caspar) **Ruehnbaum**

88. 1559 – **Melchior John**

89. 1560 – **Melchior John**

90. 1564 – **Melchior John**

91. 1565 – **Adam Frühauf**

92. 1568 – **Melchior John**

93. 1580 – **Pankracy** (Pankratz) **Schindler**

94. 1585 – **Pankracy** (Pankratus) **Schindler** (w pozycjach 93 i 94 chodzi najprawdopodobniej o tą samą osobę)

95. 1587 – **Onufry** (Onofrius) **John**

96. 1590 – **Onufry John**

97. 1592 – **Birge** (?) **Ksawer**

98. 1593 – **Andreas Kunradt**

99. 1595 – **Onufry John**

100. 1596 – **Onufry John**

101. 1597 – **Andreas Kunradt**

102. 1598 – **Onufry John**

103. 1599 – **Onufry John** (zmarł 7 listopada, zastąpili go **Georg Hagel** a po nim **Andreas Kunradt**)

104. 1600 – **Simon Reisser**

- 105. 1614 – **Krzysztof** (Christophorus) **Gertsman**
- 106. 1615 – **Krzysztof Gerstman**
- 107. 1616 – **Krzysztof Gerstman**
- 108. 1617 – **Krzysztof Gerstman**
- 109. 1621 – **Krzysztof Gerstman**
- 110. 1623 – **Friedrich John**
- 111. 1624 - **Simon Reisser Starszy**
- 112. 1625 – **Krzysztof Gerstman**
- 113. 1626 – **Mikołaj** (Nicolaus) **Krebs**
- 114. 1633 – **Andreas Scholz**
- 115. 1634 – **Michel Hertwig**
- 116. 1656 – **Johann Christoph Schönfelder**
- 117. 1696 – **Georg Funk**
- 118. 1696 – **Ignatz Jeremias Sophner**
- 119. 1709 - **Ignatz Jeremias Sophner**
- 120. 1724 - **Ignatz Jeremias Sophner**

Dyrektorzy miasta w latach 1743 – 1809

- 121. 1743 – **Brückenkampf** (zmarł w tym samym roku, zastąpił go **Giese**)
- 122. 1746 – 1758 – **Ferrari**
- 123. 1765 – **Otto**
- 124. 1804 – **Samuel Wilhelm Walther**
- 125. 1804- 1809 – **Benjamin Gotthold Werdermann**

Burmistrzowie

- 126. 1809-17 - **Benjamin Gotthold Werdermann**
- 127. 1817- 1823 – **Christoph Ernst Leonhard Killmann**
- 128. 1823-1831 – **Uber**
- 129. 1831-1842 – **Scholz**
- 130. 1842-1843 – **Boltz**
- 131. 1843-1850 – **Teichmann**
- 132. 1850-1860 – **Buchwaldt**
- 133. 1860-1864 – **Meise**
- 134. 1864 – **Kassel**
- 135. 1864-1895 – **Ferdinand Lindemann**
- 136. 1895 – 1929 - **Emil Groneberg**
- 137. 1933-45 - **Erich Tschäpe** (ostatni niemiecki burmistrz)
- 138. 1945 – **Józef Bartosiewicz** (pierwszy polski burmistrz)
- 139. 1945-49 – **Józef Glinka**

140. 1949-50 – **Konstanty Wojtkiewicz**

Przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej

141. 1950-56 – **Stanisław Suski**

142. 1956-57 – **Andrzej (?) Ziółkowski** (zginął tragicznie w wypadku motocyklowym)

143. 1957-58 – **Władysław Nieć**

144. 1958-63 – **Włodzimierz Musiał**

145. 1963-65 – **Klemens Grzybowski**

146. 1965-74 – **Włodzimierz Musiał**

Naczelnicy

147. 1974 – **Włodzimierz Musiał**

148. 1975-76 – **Ryszard Kowalski**

149. 1976-90 – **Jan Białek**

Burmistrzowie

150. 1990 - 1998 – **Bogusław Węgiel**

151. 1998 – 2002 – **Stanisław Tomczak**

152. 2002 – 2006 – **Artur Urbański**

153. 2006 – **Artur Urbański**

2. Lista Dyrektorów Muzeum Regionalnego w Jaworze 1948-2005.

1. **Antoni Broda:** 1948-51
2. **Anna Cetnerska:** 1951
3. **Mieczysław Woźniakiewicz:** 1952-55
4. **Adam Kościukiewicz:** 1953-61
5. **Włodzimierz Musiał:** 1961-64
6. **Janina Bąk:** 1965-71
7. **Lech Aniołek:** 1971-74
8. **Jerzy Różyczka:** 1974-77
9. **Antoni Badoń:** 1977-79
10. **Zbigniew Kraska:** 1979-92
11. **Barbara Skoczylas Stadnik:** 1992-2000
12. **Anna Grynszpan:** 2000-05
13. **Mirosław Szkiłądź:** 2005